

DISTANČNÍ OPORA

předmět EKONOMIE

autor: doc. JUDr. PhDr. Ilona Bažantová, CSc.

**určeno: podklady pro konzultace pro kombinované studium VŠ
Cevro Institut**

pro 1. ročník, zimní semestr

interní pomůcka, není určeno pro další šíření

pro 1. ročník, zimní semestr

Obsah

I. POJEM EKONOMIE, EKONOMICKÉ SYSTÉMY

II. EKONOMICKÉ SUBJEKTY A MODEL NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO KOLOBĚHU

III. TRH A CENOVÝ SYSTÉM, TRŽNÍ SELHÁNÍ A ŘEŠENÍ

IV. STRUKTURA TRHU A KONKURENCE, VZNIK MONOPOLU

V. NABÍDKA, POPTÁVKA A CENOVÁ ELASTICITA

VI. ZISK, NÁKLADY A PŘÍJMY FIRMY (PODNIKU)

VII. FINANCOVÁNÍ PODNIKU, FINANČNÍ DOKUMENTY

VIII. VÝROBNÍ FAKTORY, JEJICH CENY A DETERMINACE

IX. MAKROEKONOMICKÉ AGREGÁTY, MĚŘENÍ VÝSTUPŮ EKONOMIKY

X. HOSPODÁŘSKÝ RŮST, CYKLUS A JEHO FÁZE

XI. HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA A JEJÍ CÍLE

XII. PENÍZE, VZNIK A VÝVOJ PENĚŽ

XIII. INFLACE, MĚŘENÍ

XIV. MĚNOVÁ (MONETÁRNÍ) POLITIKA

XV. FISKÁLNÍ (ROZPOČTOVÁ) POLITIKA A JEJÍ CÍLE

XVI. MĚŘENÍ NEROVNOMĚRNOSTI V DŮCHOCECH A DŮCHODOVÁ POLITIKA

XVII. MEZINÁRODNÍ OBCHOD

kurz bude ukončen písemným zápočtovým testem (otevřené otázky v prostorách školy) a ústní zkouškou

I. POJEM EKONOMIE, EKONOMICKÉ SYSTÉMY

Ekonomie jako věda

Silou, která žene lidi k cílevědomé činnosti, je určitý pocit nedostatku, který se lidé snaží odstranit. Tento pocit = *potřeba*

- Potřeby:
- nezbytné a zbytné
  - fyzické (jídlo, pití, oblékání) a duševní (kultura, vzdělání),
  - individuální a kolektivní

uspokojení potřeby: koncept **vzácnosti** zdrojů, které jsou nám subjektivně **užitečné**.

Potřeby lidí uspokojují užitečné komodity - statky.

Ekonomické statky ⇒ je jich nedostatek a musejí být určitým způsobem rozdělovány (směňovány), vznikly jako výsledek cílevědomého procesu přeměny - výroby. Jsou to zboží a služby.

Volné statky ⇒ jsou takové statky, jichž je relativně dostatek a společnost na jejich získání nemusela vyvinout zvláštní úsilí (dříve např. voda nebo vzduch)

pojem **zboží**: hmotné statky určené pro trh

pojem **služba**: činnost, která uspokojuje potřebu svým průběhem

Ekonomické statky a služby vznikají jako výsledek (**output**) ekonomických (výrobních, zhodnocovacích) procesů. Podle charakteru těchto procesů rozlišujeme tyto sektory ekonomiky:

- Primární - přímo spojený s přírodními zdroji, těžba, zemědělství, lesnictví, rybářství,
- Sekundární - zpracovatelský, zahrnuje i zpracování výstupů prim. sektoru
- Terciární - poskytování služeb všeho druhu, vč. bankovníctví, pojišťovnictví, dopravy, vzdělávání, zdravotnictví a obrany.

Člověk se snaží chovat se racionálně (ekonomicky), tj. maximalizovat svůj užitek a minimalizovat své úsilí = *homo oeconomicus*

Ekonomie je věda o tom, jak se ek. subjekty chovají (rozhodují) při využívání vzácných zdrojů, které mají alternativní využití.

ekonomie (národohospodářská teorie) je věda o chování ekonomických subjektů,
ekonomika (hospodářství) je označení pro hospodaření určitého subjektu, například podniku, jednotlivce nebo země (národní ekonomika, hospodářství), či celého světa (tzv. světová či globální ekonomika).

Když jsou veškeré ek. zdroje plně využity, nelze již vyrobit nic dalšího – jediným způsobem, jak zvýšit výrobu určitého statku, je snížit výrobu něčeho jiného.

„jakým způsobem společnost rozděluje vzácné zdroje“ = ekonomický systém

ZÁKLADNÍ EKONOMICKÝ PROBLÉM (OTÁZKA)

= najít nejefektivnější způsob, jak existující zdroje použít (alokovat)

3 základní otázky:

1. CO a KOLIK vyrábět

- rozhodnutí, co se vyrobí a čeho se v daném období vzdáme (event. co vyrobí národní hospodářství a co se doveze ze zahraničí)
- co se bude vyrábět hned a co později

2. JAK vyrábět

- různé materiály, výrobní postupy, technologie

3. PRO KOHO vyrábět

- nelze vyprodukovat dostatek statků pro všechny
- různé klíče pro rozdělení celkové produkce (např. urozenost, stranická příslušnost)

základní typy ekonomických systémů ..... základem je charakter vlastnictví

- podle způsobu, jakým společnost odpovídá na základní otázky „co-jak-pro koho“:

1. *zvyková ekonomika*

- skupinové, občinnové, kmenové apod. vlastnictví
- kritérium: společenský úzus
- odpovědi → tradice
- méně vyspělé, uzavřené enklávy

(teoretické zdůvodnění: žádné, náboženské, utopický socialismus, etické a samosprávné socialismy ...)

2. *centrálně plánovaná (příkazová) ekonomika*

- státní, kolektivní vlastnictví
- kritérium: uspokojování potřeb společnosti, člověk je objektem péče
- odpovědi → centrální plánovači, rozhodování o potřebách druhých

(teoretické zdůvodnění: vycházející z názorů vůdce, marxismus)

3. *tržní ekonomika*

- soukromé vlastnictví, konkurence
- kritérium: prospěch (zisk) subjektu
- odpovědi → trh = vzájemná interakce rozhodnutí velkého počtu soukromých osob na základě co největšího prospěchu s co nejnižšími náklady: V tržní ekonomice řeší základní ekonomickou otázku trh za pomoci *cenového mechanismu* nabídky a poptávky.

(teoretické zdůvodnění: vycházející z klasické politické ekonomie a liberálních ek. škol, soudobé konzervativní teorie)

4. *současná tržně-smíšená ekonomika*

- spojení soukromého vlastnictví, konkurence tržních sil a účasti a regulace vlády (veřejnoprávní sektor)
- kritérium: prospěch (zisk) subjektu v rámci udržitelného rozvoje a sociálního přerozdělení

(teoretické zdůvodnění: především vycházející z názorů Keynesa a jeho žáků, německý ordoliberalismus a další)

Předmět ekonomie jako vědní disciplíny = studium:

- *vzácnosti* (omezenosti) zdrojů ($\times$ neomezenost potřeb)
- *volby* (rozhodování)

PŘÍSTUPY K EKONOMII:

a) **pozitivní ekonomie**

- zkoumá svět tak, jak je – jak se ekonomické subjekty skutečně chovají
- součástí jsou hospodářské principy a modely, které se snaží ekonomické jevy popsat a vysvětlit $\rightarrow$ na tomto základě předpovědět do budoucna
- např. model rozhodování ekonomických subjektů, zákony poptávky a nabídky

b) **normativní ekonomie**

- zabývá se tím, jaký by měl svět být
- součástí jsou určité názorové předpoklady, politická stanoviska a osobní hodnoty $\rightarrow$ určitá normativní stanoviska
- vytvářejí doporučení, návody, konstruuji určité cíle

používané metody:

- popisné, pozorovací
- analytické, syntetické
- deduktivní, induktivní

základní předpoklad při ek. výzkumu: *ceteris paribus* (za jinak stejných podmínek)

nástroje: verbální popis, grafické, matematické, statistické, historické ....

makroekonomie

- zkoumá národní hospodářství jako celek – jeho chování a výsledky fungování
- např. rychlost vývoje ekonomiky; množství celkové produkce, celkového důchodu; vývoj průměrné cenové hladiny, nezaměstnanosti; platební bilance, měnový kurz, množství peněz v oběhu

mikroekonomie

- zkoumá chování a rozhodování jednotlivých ekonomických subjektů (domácnosti a podniky) – jejich vzájemnou interakci, zabývá se jednotlivými trhy – studium tvorby cen, poptávkou a nabídkou výrobních faktorů, chováním spotřebitele ...

II. EKONOMICKÉ SUBJEKTY A MODEL NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO KOLOBĚHU

Ekonomické subjekty a jejich funkce

Ekonom. subjekty sehrávají různé role – pracují, vyrábějí, nakupují a prodávají, najímají a pronajímají,.....

I. **Domácnosti** → poskytují (nabízejí) zdroje (výrobní faktory), které firmy potřebují k výrobě zboží a služeb: práci, půdu, kapitál i podnikatelské schopnosti. → za poskytování získávají od firem platby ve formě mezd, platů, renty, úroku (dividendy), zisku → tyto peníze dále použijí pro nákup zboží a služeb - výdaje domácností za zboží a služby produkované firmami = spotřebitelské výdaje /spotřeba domácností;

II. **Firemní sektor (podnikatelé)** → firmy zaměstnávají a odměňují výr. faktory poskytované domácnostmi → vznikají různé druhy zboží a služeb, které ekonomika produkuje a které nakupují domácnosti, stát, ostatní firmy i cizinci.; také firmy investují do nových výrobních zařízení, půdy a staveb a vytváří tak nové výr. kapacity, *součástí jsou finanční podniky* → zahrnuje řadu institucí zabývajících se finančním zprostředkováním = banky, spořitelny, pojišťovny, penzijní fondy... → poskytují služby – převádí peníze od subjektů vytvářejících úspory k subjektům, které si tyto úspory vypůjčují;

III. **Vládní sektor** → stát je také poskytovatelem určitých zboží a služeb, platí mzdy svým zaměstnancům (sektor domácností); vlastní majetek, nakupuje od firem → přispívá k celkovým spotřebním výdajům; provádí investice (výstavba nových silnic, nemocnic,...);

IV. **Zahraničí** → cizinci kupují vyvážené zboží a prodávají zboží, které ekonomika dováží; poskytují národnímu hospodářství kapitál a naopak využívají ve svých ekonomikách vyvážený domácí kapitál;

MODEL NÁRODOHOSPODÁŘSKÉHO KOLOBĚHU (ekonomický/důchodový koloběh)

→ zachycuje vzájemné vztahy mezi jednotlivými kategoriemi ekonomických subjektů;

→ vzájemná interakce mezi ek. subjekty se typicky uskutečňuje **prostřednictvím trhů**:

trh výrobních faktorů - práce, půdy, kapitálu

trh statků (zboží a služeb)

→ zachycuje základní hmotné a finanční proudy v ekonomice (pohyby zboží, služeb, plateb mezi ek. subjekty)

→ model tržního hospodářství v systému právního státu

uzavřená ekonomika (*uzavřený koloběh*) = I. + II. + III.

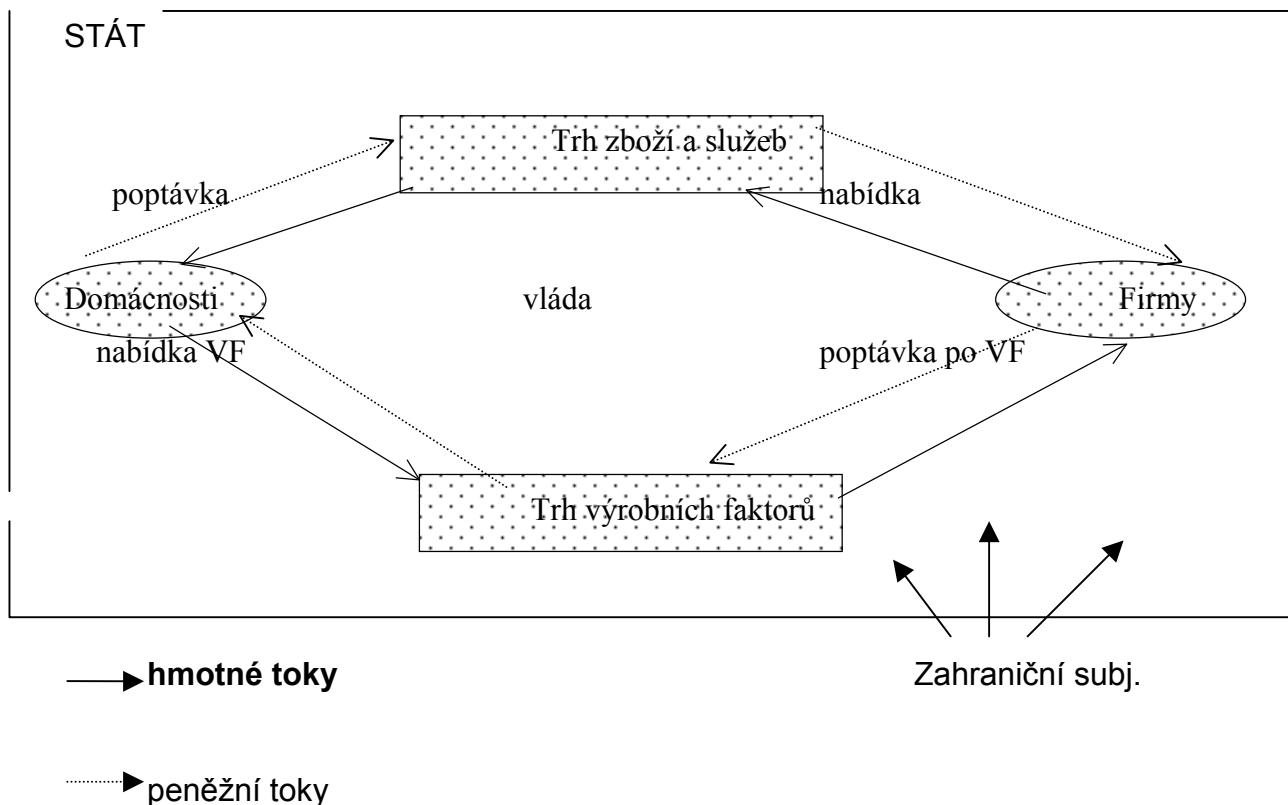
otevřená ekonomika (*otevřený koloběh*) = I. + II. + III. + IV.

jednoduchý koloběh - vychází z *prvotního rozdělení* důchodů (příjmů) na základě vlastnických titulů výrobních faktorů (vlastníci výrobních faktorů dostávají za jejich pronájem či prodej odpovídající finanční protiplnění), všechny subjekty mají rovné (stejně) postavení;

úplný koloběh - na základě mocenské funkce státu dochází k *přerozdělování důchodů* prostřednictvím veřejných rozpočtů. Vládní (státní) sektor má nadřazené postavení nad

ostatními subjekty, vybírá od nich daně a ostatní ze zákona povinné platby, poukazuje domácnostem transferové platby a podnikům dotace.

transferová platba - neekvivalentní, subjekt za ni nemusí poskytnout odpovídající protiplnění (př. sociální dávky, podpory...). Většina transferových plateb jsou tzv. *mandatorní výdaje* státu (povinné ze zákona nebo z mezinárodních smluv a závazků); ale mandatorní výdaje jsou i např. příspěvky na stavební spoření, penzijní připojištění, platby za prohrané arbitráže ...

Rovnováha v modelu ek. koloběhu

- v uzavřené ekonomice → utratí-li domácnosti veškeré důchody za nákup spotřeb. zboží a služeb nebo budou-li veškeré úspory domácností použity firmami na investice → pak firmy prodají vše, co vyrobí → při rovnosti úspor a investic dochází v ekonomice ke stavu rovnováhy

+ pokud zahrneme i vládu → rovnováha – když úspory domácností a daňové příjmy státu se budou ve svém souhrnu rovnat firemním investicím a spotřebním výdajům státu;

+ mezinárodní trh → souhrn investic, státních výdajů na spotřebu zboží a služeb, vývozu zboží a služeb a dovozu kapitálu bude roven souhrnu úspor domácností, daňových příjmů státu, dovozu zboží a vývozu kapitálu.

Ek. nerovnováha

bude-li součet veličin úspor, daní, dovozu zboží a služeb a vývozu kapitálu převyšovat součet investic, státních výdajů na spotřebu zboží a služeb, vývozu zboží a služeb a dovozu kapitálu → bude výše národního důchodu (produktu) klesat, nebo naopak → obojí nerovnováha

Rovnováha souhrnné (agregátní) nabídky a poptávky

Rovnovážná úroveň národního důchodu nastává, jestliže celková hodnota zboží a služeb, které si spotřebitelé, stát, firmy a zahr. subjekty chtějí v dané ekonomice při daných cenách koupit (= souhrnná poptávka) je rovna souhrnné nabídce = celkové hodnotě zboží a služeb, které domácí i zahraniční firmy hodlají v ekonomice při daných cenách nabídnout k prodeji.

- je-li agregátní poptávka (AP) a agregátní nabídka (AN) v rovnováze → nebudou mít ceny v celé ekonomice tendenci růst ani klesat (ani růst nezaměstnanosti) → realita = nerovnovážná situace – rostoucí nebo klesající ceny, změny úrovně zaměstnanosti;
- je-li AP nižší než AN - je jejich rozdíl označován jako deflační mezera → hodnota, o kterou je třeba zvýšit souhrn. poptávku, aby se souhrn. nabídka a poptávka vyrovnaly;
- je-li AP vyšší než AN – jde o inflační mezera → hodnota, o kterou se musí souhrnná poptávka pro dosažení příslušné rovnováhy při stálých cenách snížit.

III. TRH A CENOVÝ SYSTÉM, TRŽNÍ SELHÁNÍ A ŘEŠENÍ

Trh = zařízení, jehož prostřednictvím poptávající a nabízející vstupují do vzájemných interakcí, aby určili cenu zboží a služeb

místo, kde se střetává nabídka s poptávkou

Tržní systém (systém svobodného podnikání, existence soukromého vlastnictví; viz 1 výukový blok)

- vznik a rozvoj trhu (dělbá práce a specializace umožnila zvýšení produktivity a efektivity práce a vznik nadproduktu),

fungování (*neviditelná ruka trhu* - koncept A. Smitha, dílo „Pojednání o původu a podstatě bohatství národů“ 1776)

pojem „neviditelná ruka trhu“ viz učebnice R. Holman 1 kap.

Tržní (cenový) systém

mechanismus, který odpovídá na 3 základní ekonomické otázky – *co, jak a pro koho vyrábět*

Ceny = peněžní ocenění hodnoty zboží a služeb; signalizují hodnotu, kterou ek. subjekty v daném statku vidí, i náklady, které je třeba vynaložit, aby určitý statek mohl být vyroben – tj. jeho relativní vzácnost. → tržní systém – „systém cenový“ či cenově řízený

funkce trhu a cen:

a) informační funkce

signalizují hodnotu, kterou společnost v daném statku vidí i náklady na jeho výrobu (= jeho relativní vzácnost)

b) distributivní funkce

rozhodují o tom, kdo určité statky získá → zboží získá ten, kdo zaplatí nejvíc – kdo bude mít ze statku největší užitek (je schopen ho využít nejefektivněji) – systém aukce

→ vede k maximálnímu zhodnocení ekonomických zdrojů

c) alokační funkce

rozdělují (alokují) vzácné produktivní zdroje v ekonomice k max. efektivnímu využití. Ceny motivují výrobce, působí jako signál, který odvádí ek. zdroje z oblastí, ve které jsou ceny zboží nízké a převádí je do oblastí, ve které ceny zboží převyšují jejich náklady

d) hodnototvorná, oceňovací

peněžní ocenění hodnoty zboží a služeb

e) motivační funkce

vytváří pobídky, které motivují výrobce a spotřebitele → kupují či vyrábějí více nebo méně

rovnovážná tržní cena → vzniká vzájemným působením nabídky a poptávky (viz další výukový blok) ; je to cena vyrovnávající nabídku a poptávku – množství statku, které mají spotřebitelé při této ceně zájem koupit a výrobci prodat, je stejná, takže na trhu nevzniká ani nedostatek, ani nadbytek zboží = ideální stav, tržní cena kolem tohoto bodu osciluje

ČLENĚNÍ TRHU

podle subjektů

podle charakteru statků (konkrétního zboží a služby)

podle podmínek na trhu dominujících

podle stupně organizovanosti nebo regulace

podle teritoriálního určení

podle otevřenosti a možnosti přístupu

podle stupně elasticity (viz 5 výukový blok)

.....

SELHÁNÍ TRHU – dochází k němu:

1. z nedostatečné a asymetrické informovanosti ek. subjektů,
2. deformací vlivem státních zásahů do cenového mechanismu,
3. monopolizací,
4. existencí veřejných statků,
5. vznik externalit - v situaci, když nejsou vlastníci ek. zdrojů vybaveni zákonnou autoritou k jejich ochraně a využití; trh tyto zdroje nedokáže efektivně využívat; nebo když nejsou vlastnická práva k určitým zdrojům dostatečně jasně vymezena a definována

ad 1) asymetrie informací u jednotlivých ek. subjektů

→ ŘEŠENÍ (ÚLOHA STÁTU):

- na některých trzích (např. kapitálových) ze zákona povinná informovanost,
- zákonná ochrana „slabšího“ (zákon o ochraně spotřebitele, záruční doba, možnost vrátit výrobek)

ad 2) deformace cen pod vlivem státních zásahů

nejčastěji z důvodu zdanění a přímé regulace cen

negativní důsledky cenové regulace:

- vytváří alternativní distribuční mechanismy (známosti, štěstí)
- vysílá falešné signály investorům o potřebě zdrojů v různých oblastech ekonomiky

→ ŘEŠENÍ (ÚLOHA STÁTU):

- zkvalitnit rozhodování státu (veřejné zakázky)

→ SOUKROMÉ ŘEŠENÍ:

- co nejnížší zdanění a státní zásahy, vše ponechat na soukromé iniciativě (problém, že to musí chtít většina voličů)

ad 3) síla a ochrana konkurence – na některých trzích má tržní ceny pod kontrolou jediný prodávající (monopol) nebo kupující (monopson), příp. jejich malá skupina (oligopol) → vyšší ceny než ve volné konkurenci

→ ŘEŠENÍ (ÚLOHA STÁTU):

- vhodná veřejná politika: tzv. *antitrustové zákony* (zakazují praktiky omezující konkurenci a vznik firem, kt. by si v důsledku své kontroly nad trhem mohli dovolit stanovit cenu, za kt. budou jejich statky prodávány)

- v případě přirozených monopolů – *státní regulace cen*, příp. i jejich služeb může být v praxi také obtížná → vyžaduje, aby státní orgány zjišťovaly skutečné náklady přirozeného monopolu (dochází pak k jejich nadsazování); ale tato forma je nejčastější – provádí je *nezávislé regulační orgány*

→ SOUKROMÉ ŘEŠENÍ:

- co *nejmenší státní zásahy*, řešení nechat na soukromé iniciativě při ochraně práv a náhrady škody

ad 4) veřejné zboží a služby – zboží a služby, které tržní systém nedokáže buď vůbec nebo velmi draze nabídnout, které jsou ale pro vlastní fungování společnosti životně důležité, a které proto musí být zabezpečovány státem (bezpečnost, národní obrana, veřejné osvětlení, hromadná doprava...).

Důvody, proč tržní systém tyto služby neposkytuje:

a) nelze za ně od jednotlivců vymáhat odpovídající poplatky, nebo je nelze ze spotřeby těchto statků v případě neplacení vyloučit („problém černého pasažéra);

b) vysoké investice do infrastruktury nezbytné pro poskytování některých služeb přesahující možnosti soukromých firem, mají nízkou a dlouhodobou návratnost, a poté by tržní poskytování těchto zboží a služeb bylo pro většinu společnosti nedostupné (polarizace společnosti a vyvolání sociálního napětí).

→ ŘEŠENÍ

- *licence soukromým firmám* na základě výběrového řízení → vláda stanoví rozsah služby, která má být poskytován, a obrátí se k soukromým firmám, aby předložily své nabídky (vítězí firma s nejnižší cenou) → nevýhodou je složité řízení

ad 5) problém externalit → jsou to vedlejší efekty soukromých ek. činností – jejich náklady či výnosy neprocházejí trhem a stojí mimo rámec tržního systému (trh je v důsledku nedostatečné definovanosti a ochrany vlastnických práv neumí ocenit a selhává); důsledky ek. aktivit či ek. rozhodnutí dopadají na osoby, které se těchto aktivit či rozhodnutí samy neúčastní;

důsledkem externalit je, že jejich subjekty nevěnují při svém rozhodování dostatečnou pozornost vnějším dopadům své činnosti, protože je k tomu nevedou tržní stimuly

- **Pozitivní externality** – např. postaví-li si firma novou budovu a okolo ní upraví veřejné prostranství, které mohou užívat lidé z okolí; podporovat je stát může pomocí subvencí (dotace)

- **Negativní externality** – např. nepříznivé ekolog. důsledky ek. činností (např. znečištění vodních toků)

→ ŘEŠENÍ (ÚLOHA STÁTU):

- *regulace* = *zakazující, omezující nebo naopak vyžadující určitou činnost* (→ cena, kterou pak podniky požadují za své produkty zahrnuje náklady na čištění odpadů);

- *zdanění* – např. daňové zatížení každé jednotky (např. tuny) urč. odpadu, které výrobci produkuje → čím vyšší daň, tím větší redukci lze očekávat

- *poukázky na znečištění* – poukázky nutí firmy za znečištění platit → firmy si kupují od vlády poukázky, umožňující jim produkovat znečištění v určité stanovené výši. Pokud tyto poukázky nevyčerpají, mohou je prodat jiným firmám, které o ně mají zájem (právo znečišťovat získají ty firmy, které je mohou nejlépe využít, tj. ty, pro které je odstranění zdrojů znečišťování nejnákladnější)

→ SOUKROMÉ ŘEŠENÍ:

- *Coaseův teorém* = vyjednávání ek. subjektů → mohou-li lidé o řešení problému externality bez velkých nákladů mezi sebou vyjednávat, mohou sami dospět k jeho efektivnímu řešení → v důsledku dohody si obě strany polepší (obě strany mohou dosáhnout spol. efektivního řešení vyjednáváním o ceně, kterou druhá strana zaplatí první za to, že se své činnosti vzdá. Nabídne-li totiž druhá strana prvé za to, že se vzdá své činnosti, více než kolik představuje užitek první strany z jejího provozování, pak na transakci obě strany vydělají, protože si ve srovnání z výchozí situací polepší → ze spol. hlediska bude dosaženo efekt. výsledku. Prvá strana upustí od své činnosti pouze tehdy, jestliže její užitek z ní je nižší než náklady druhé strany a dosažená dohoda bude vzájemně výhodná) → problémy z externalit se ale nemusí podařit vyřešit, je-li dosažení dohody technicky komplikované nebo kdy její výsledky nelze vynutit; *transakční náklady* → vznikají v souvislosti s vyjednáváním a uskutečňováním dohody – jsou-li vysoké, mohou odradit od vyjednávání (např. při velkém počtu zúčastněných stran).

IV. STRUKTURA TRHU A KONKURENCE, VZNIK MONOPOLU

TRHY se mohou lišit svou tržní strukturou

- počtem a tržní silou ekonomických subjektů,
- používanými nástroji soutěže,
- podmínkami, které na trhu panují.

KONKURENCE = ekonomická soutěž; probíhá mezi *ekonomickými subjekty* - kupujícími a prodávajícími, i mezi nimi navzájem:

a) konkurence mezi prodávajícími

prodávající mají na mysli, že neuspokojí-li spotřebitelskou poptávku sami, uspokojí ji jejich konkurenti → snaha vyrobit zboží a služby o které je zájem s co nejnižšími náklady, zvyšování kvality → zvyšování efektivity využití vzácných zdrojů

b) konkurence mezi kupujícími

daný výrobek či službu získávají ti, kteří jsou schopni a ochotni za ně zaplatit vyšší cenu než ostatní (jejich potřeba tohoto statku je nejvyšší)

c) konkurence napříč trhem

mezi prodávajícími a kupujícími navzájem: probíhá mezi zájmy kupujících koupit co nejlevněji a zájmy prodávajících prodat co nejdražší (relativní pozice obou stran – buď trhy spíše výhodné spíše pro výrobce nebo pro spotřebitele)

KONKURENCE = ekonomická soutěž používá tyto *nástroje*:

a) cenovou konkurenci

prvotní je cena a cenové podmínky a slevy

b) necenovou konkurenci

prvotní jsou necenové prvky (kvalita, značka, reklama, dodatečné služby...)

c) vzájemnou kombinaci podle skupin konečných zákazníků a charakteru statku

KONKURENCE = ekonomická soutěž probíhá za těchto (teoretických) *podmínek*:

a) dokonalá konkurence

b) nedokonalá konkurence → 1. monopolistická konkurence (velká skupina)

→ 2. oligopol (malá skupina)

→ 3. monopol, monopson (dominance nabídky, poptávky)

Dokonalá konkurence:

pouze teoretický model, abstrakce, v realitě neexistuje (trochu se této abstrakci blíží velké burzovní trhy ve vyspělých zemích, trhy se zemědělskými produkty a surovinami - komoditní burzy).

Podmínky:

- na trhu existuje velké množství prodávajících a kupujících, jejich podíl na trhu je velmi malý a nikdo nemůže ovlivnit cenu = jsou příjemci rovnovážné tržní ceny;
- k prodeji jsou na trhu nabízeny (téměř) identické zboží a služby → dokonalé substituty;
- prodávající mohou v případě zájmu kdykoli na trh vstoupit či trh opustit na základě svého svobodného rozhodnutí;
- firmy i spotřebitelé mají k dispozici dokonalé informace → nikdo nemá více informací než někdo jiný (informace o alternativních zisk. příležitostech, o cenách a vlastnostech produktů);

- efektivnost tržního rozdělování zdrojů: tržní rovnováha je ekonomicky efektivní v tom smyslu, že výroba je produkována při nejmenších možných nákladech.

Nedokonalá konkurence:

Modely vycházejí z reálné tržní situace; z hlediska konkurence, tvorby ceny a kvality zboží a služeb je žádoucí monopolistická konkurence. Oligopoly a monopoly podléhá regulaci ze strany státních regulačních autorit - Ministerstva financí, Úřad pro ochranu hospodářské soutěže, Energetický regulační správa, Telekomunikační úřad ...

1. Monopolistická konkurence (velká skupina)

Podmínky:

- na trhu je velký počet prodávajících, ti však nabízejí diferencované, tj. nikoli identické produkty, soutěží mezi sebou vedle cenových nástrojů i necenovými nástroji,
- relativně volný vstup na trh,
- méně dokonalá informovanost subjektů na trhu,
- ceny: jsou vyšší než na trhu dokonalé soutěže → z důvodu: oslabení cenové konkurence, diferenciací produktů přináší dodatečné náklady → rostou však i poptávka a příjmy.

2. Oligopol (malá skupina)

Podmínky:

- v odvětví dominuje omezený počet podniků koncentrujících velkou část produkce (koncentrační koeficient – míra, ve kt. ke koncentraci produkce v odvětví dochází; je určen procentuálně vyjádřeným podílem výroby daného odvětví připadajícím na jeho čtyři největší firmy),
- bariéry vstupu konkurentů na trh,
- možnost ovlivnění ceny (cenové vůdcovství = cenová taktika, kdy jedna nejsilnější firma v daném odvětví stanoví cenu a ostatní ji následují),
- koluzivní oligopol = tajná dohoda mezi dvěma či více firmami o stanovení ceny (cenového kartelu), podmínek odbytu a odbytových či nákupních cen ..., blíží se dominanci.

TEORIE HER

- používá se k popisu a vysvětlení chování firem v *podmínkách oligopolu* tzv. **věžňovo dilema** – ukazuje rozhodování dvou subjektů, jejichž výsledný stav (hospodářský výsledek) závisí na tom jakou důvěru ve spolupráci svého konkurenta budou mít

Dilema		FIRMA 2	
		vysoké ceny	nízké ceny
FIRMA 1	vyso ké ceny	3 3	4 1
	nízké ceny	4 1	2 2

- rozhodnou-li se firmy spolupracovat → vydělají obě firmy stejně (3 nebo 2 mil.)
- rozhodnou-li se firmy nespolečně spolupracovat → jedna z firem vydělá více (4 mil.) a druhá méně (1 mil.)
- nejvýhodnější pro obě firmy jako celek je nasazení vysokých cen (3 mil. → celkem obě 6 mil.), ale první firma, která dohodu poruší na tom vydělá (nasadí nízké ceny a vydělá 4 mil., zatímco druhá firma při vysokých cenách vydělá jen 1 mil.) – odpovědí druhé firmy proto bude také snížení cen, aby vydělala alespoň 2 mil. a obě firmy jako celek vydělají méně (→ celkem jen 4 mil.)

tzv. dominantní strategie = strategie, která je pro hráče nejvýhodnější bez ohledu na to, jaké strategie vyberou ostatní hráči

→ proto je pro kartely tak těžké udržet spolupráci výhodnou jako celek – firmy sledují své individuální zájmy

3. a) Monopol

Podmínky:

- na trhu existuje pouze jeden prodávající či dodavatel, jeho produkt nemá žádný blízký substitut,
- možnost podstatného ovlivnění ceny (nemožnost získat substituční zboží či službu - dáno neopakovatelností produkce nebo služeb) → kupující musí proto buď akceptovat cenové podmínky nebo se bez tohoto produktu obejít
- firma není vystavena konkurenci jiných firem
- absolutní překážky (bariéry) vstupu na trh → trh má uzavřený charakter; překážky: přírodního nebo technologického charakteru, kapitálové nároky, administrativní nebo legislativní opatření

Charakteristika:

- monopol se setkává na trhu s tržní poptávkou (klesající křivka) → vzhledem k tomu, že nabízené množství je určováno jedinou firmou, má tato firma možnost zvolit si na křivce tržní poptávky *cenu* – čím větší množství produkce vyrobí, tím bude cena nižší. **Mezní příjmy monopolu jsou vždy nižší než cena;**
- monopol prodává své zboží za vyšší cenu, než jsou jeho mezní náklady – výhodné pro jeho vlastníky – dosažení vyššího → *monopolního zisku;*
- vyrábí méně, než je společensky efektivní – zvýšení rozsahu jeho výroby by spotřebitelům přineslo vyšší užitek, než kolik by představovaly náklady monopolu s touto výrobou spojené; neefektivnost spojena i s vyšší cenou;
- *selhává tržní motivace* – nedostatečný zájem o kvalitu a úroveň služeb zákazníkům;
- může dosahovat *úspor z rozsahu* (produkce ve velkém, která zlevňuje jednotkové fixní náklady)

3. b) Monopson

Podmínky:

- na trhu existuje pouze jeden kupující či spotřebitel zboží nebo služby, kterou poskytuje více firem,
- diktování cenových a ostatních podmínek
- omezení nebo deformace kvality a výzkumu

PŘÍČINY VZNIKU MONOPOLU

= dané bariérami vstupu do odvětví

1. výlučná kontrola nad *přírodními omezenými* zdroji či vstupy → **přírodní monopol**
2. výlučná *ochrana státní autority* nad nezbytnou podmínkou výroby: patentová ochrana, autorská práva → **institucionální monopol**, popř. udělení výhradní státní licence → **státní monopol**

3. enormní *náklady* na zahájení činnosti a poté již výrazné *úspory* z rozsahu výroby → **přirozený (síťový) monopol** (mnohdy také ve státním vlastnictví)

4. postupnou koncentrací a centralizací kapitálových zdrojů dosáhne firma úspor z rozsahu → **monopol ekonomické síly**, vznikající typicky u akciových společností *fúzemí a akvizice*, přátelským, resp. nepřátelským převzetím firmy; dochází k nim, jestliže jedna společnost získá společnost jinou (u větších firem nákupem akcií) nebo dumpingovým chováním (krátkodobým stanovením prodejní ceny pod nebo na hranici výrobních nákladů).

Důvody:

- firmy chtějí obsadit další trhy přidáním nových produktů ke svému podnikání,
- chtějí získat úspory a synergie plynoucí ze zvýšeného rozsahu podniku,
- snaha snížit výrobní náklady získáním kapacit v oblasti prodeje či dopravy;
- prostředek omezit či eliminovat konkurenci;
- kupující doufá, že zisku dosáhne následným prodejem firmy či její části.

Hlavní kategorie fúzí:

Horizontální fúze → spojení firem působících ve stejné oblasti;

Vertikální fúze → spojení dvou či více podniků pracujících v různých člancích téhož výrobního procesu (výrobce automobilů získá ocelárnu);

Konglomerační fúze → spojení podniků, kt. spolu ekonomicky nesouvisejí.

V. NABÍDKA, POPTÁVKA A CENOVÁ ELASTICITA

CHOVÁNÍ SPOTŘEBITELE, UŽITEČNOST, POPTÁVKA

Uspokojení spotřebitele z celého množství statku = celkový užitek

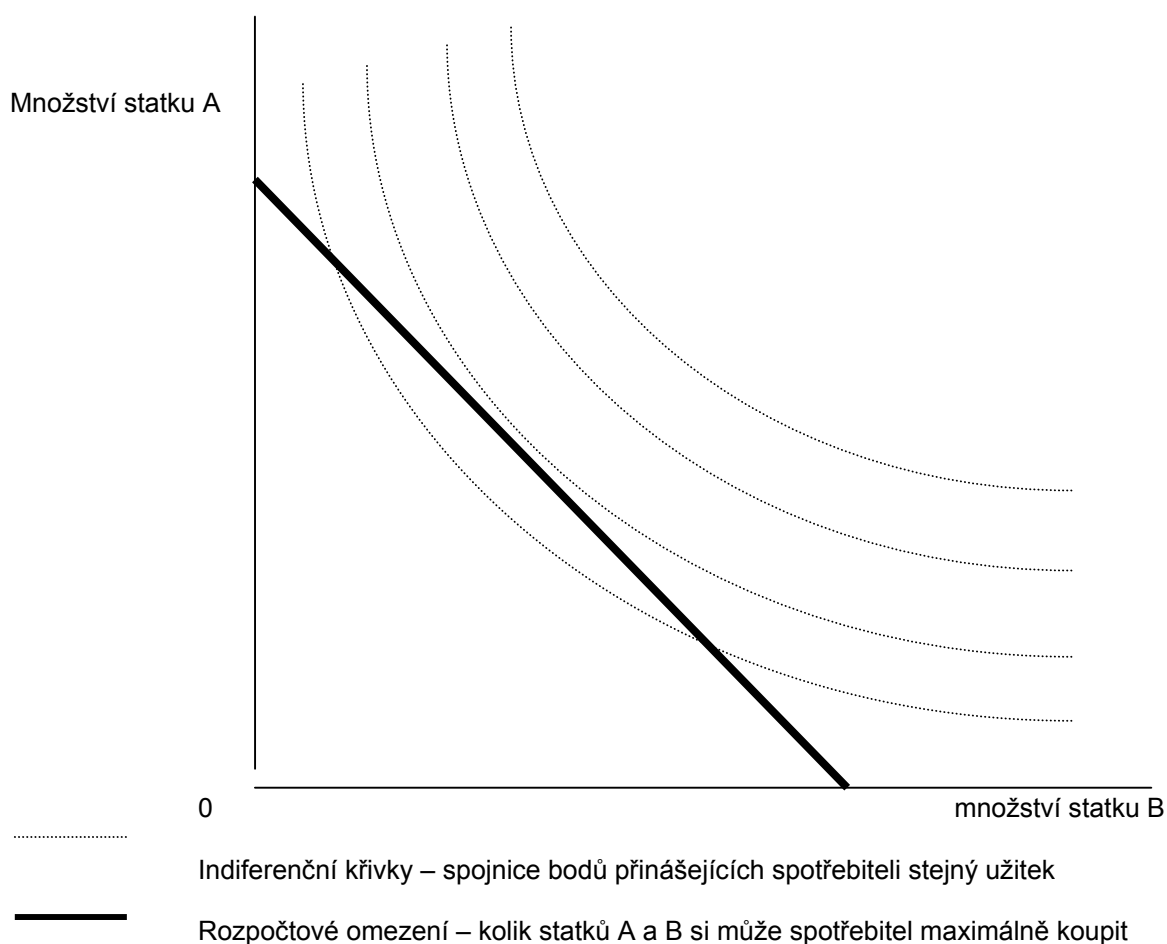
Uspokojení spotřebitele z další každé jednotky statku = mezní užitek

„zákon“ klesající mezní užitečnosti

„zákon“ maximalizace celkového uspokojení spotřebitele (racionální výběr spotřebitele)

Teorie spotřebitele je jednou ze dvou základních součástí *mikroekonomie*. Předmětem jejího zkoumání je chování lidí na trhu. Každý ze spotřebitelů má určitý vkus a určité preference. Ty se dají graficky (za určitých zjednodušujících předpokladů) vyjádřit tzv. **indiferenčními křivkami**, tedy křivkami spojujícími body, které jsou pro spotřebitele stejně užitečné. Kromě vlastních přání je každý ze spotřebitelů omezen svými příjmy, tzv. *rozpočtovým omezením*.

- Indiferenční křivky a rozpočtové omezení

Každý ze spotřebitelů se pak snaží najít takové uspokojení svých potřeb, které by bylo umístěné na co nejvyšší pro něj dosažitelné indiferenční křivce. Uvedený přístup předpokládá,

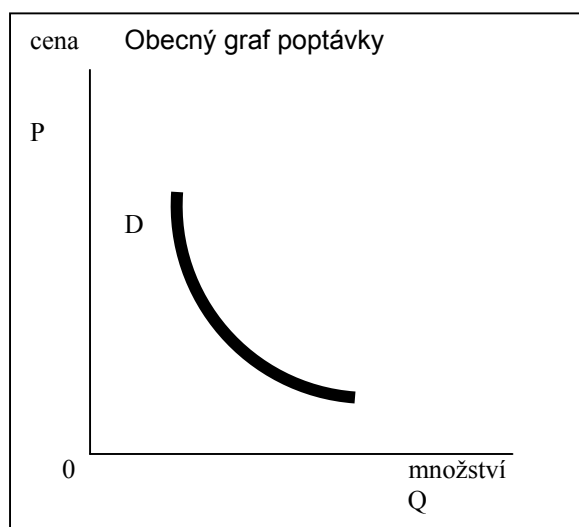
že lze vyjádřit užitečnost, které spotřeba jednotlivých statků spotřebiteli přináší, ať už tak, že se přímo změří pomocí určitých jednotek užitečnosti (verze *kardinalistická*), nebo tím, že spotřebitel alespoň užitečnost jednotlivých statků dokáže navzájem porovnat (verze *ordinalistická*). Pak spotřebitel nebude ochoten za nákup statku vynaložit vyšší cenu, než je **mezní užitek**, který mu spotřeba statku přináší. Ekonomické subjekty se svými příjmy nakládají tak, jak je to pro ně nejužitečnější.

POPTÁVKA (angl. demand – D) představuje množství komodity, které si kupující přejí koupit za daných cen a jinak nezměněných podmínek. Poptávka existuje pouze tehdy, je-li někdo schopen a ochoten zaplatit za zboží či službu.. "Schopnost" je v případě spotřebitele dána jeho rozpočtem, příjmy, "ochota" se odvíjí z užitečnosti, naléhavostí potřeby, která bude takto uspokojena.

motivem, který ovlivňuje spotřebitelovo chování, je cena produktu +

- preference (vkus)
- celková výše spotřeby
- ostatní zboží (substituty a komplementy)
- očekávání – příjmů, cen i vkusu

„Zákon poptávky“: s rostoucí cenou poptávané množství klesá

Determinanty změny poptávky

Poptávka se zvyšuje v případě, že při všech jednotkových cenách je poptávané množství větší, než ve výchozím případě. Výrazem **zvýšení** poptávky je **posun poptávkové křivky doprava a nahoru**. K tomu dochází zejména:

- při rostoucích příjmech,
- při změně vkusu – růstu přání,
- při růstu ceny substitutů,
- při růstu výkonnosti ekonomiky,
- při růstu propagace, marketingu, který přesvědčí spotřebitele k vyšším nákupům,

- při očekávání růstu ceny produktu.

Analogicky **snížení** poptávky (graficky vyjádřené posunem křivky směrem **doleva a dolů**) nastává zejména v důsledku:

- klesajících příjmů,
- při změně vkusu – poklesu zájmu o výrobek,
- při růstu ceny komplementů,
- při poklesu výkonnosti ekonomiky,
- při očekávání poklesu ceny produktu.

CENOVÁ ELASTICITA POPTÁVKY

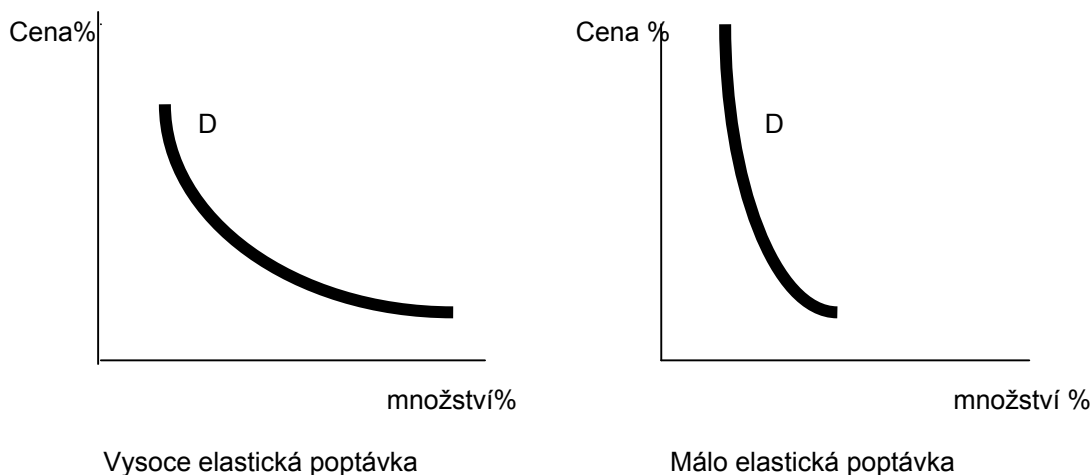
cenová elasticita poptávky = tj. pružnost, se kterou poptávka reaguje na změny cen.
Elasticita se uvádí jako poměr změny množství ku změně ceny zboží v procentech.

koeficient cenové pružnosti poptávky udává o kolik procent se změní nabízené množství určitého statku, změní-li se jeho cena o 1%

Je-li velikost elasticity vyšší než jedna (v absolutní hodnotě) je poptávka elastická, je-li elasticita menší než jedna, poptávka je neelastická, mezním případem je jednotková elasticita.

Malá elasticita poptávky znamená, že i poměrně velká změna ceny povede pouze k malé změně poptávaného množství. Naopak je-li elasticita vysoká, vede i malá změna ceny k velké změně poptávaného objemu.

- Cenově elastická a neelastická poptávka

Elasticitu poptávky ovlivňují především dva faktory. Jedním z nich je charakter zboží. U výrobků, jejichž spotřeba je *nezbytná*, je elasticita zpravidla malá. Na druhé straně u *luxusního* zboží je zpravidla poptávka velmi elastická.

Druhým důležitým faktorem, ovlivňujícím elasticitu, je existence tzv. *substitutů a komplementů*. Substituty nazýváme zastupitelné zboží; existence zastupitelného zboží činí poptávku po zboží původním pružnější.

Komplementy - tímto pojmem označujeme vzájemně se doplňující zboží. Spotřebitel tyto výrobky spotřebovává společně a změna ceny jednoho z nich ovlivní i poptávku po ostatních stejným směrem.

Elasticita je ovlivňována i charakterem a jednotkovou cenou zboží. U zboží denní potřeby je elasticita velmi malá - jedná se o statky, které jsou pro lidi nezbytné, proto často i několikanásobná změna ceny nevede k velkým změnám v poptávce. Malou elasticitu vykazují také statky nepatrné ceny. Naopak výrobky, jejichž spotřeba není absolutně nezbytná, vykazují vysokou elasticitu. Jedná se hlavně o luxusní zboží a módní novinky. Zde i malá změna ceny vede k velkým změnám poptávky.

Znaky cenové elasticity poptávky

Znak	Elastická poptávka	Neelastická poptávka
Hodnota ukazatele	větší než 1	menší než 1
Růst cen znamená	větší pokles poptávky	menší pokles poptávky
Sklon poptávkové křivky	plochá	strmá
Počet substitutů	mnoho	málo
Typ zboží	luxusní	nezbytné
Cena zboží	drahé	levné
Příklad	kožich	chléb

SUBSTITUČNÍ A DŮCHODOVÝ EFEKT

S rychlostí změny poptávky na jednotkovou cenu souvisí dva hlavní motivy, které ovlivňují chování spotřebitele:

- 1. Substituční efekt.** Při změně ceny určitého výchozího statku je významnou složkou rozhodování o tom, zda produkt dále spotřebovávat, i situace na trhu jeho substitutů. Spotřebitelé, kteří dříve spotřebovávali dražší produkt, mohou přejít na trh produktu levnějšího. Z tohoto důvodu dochází ke snížení poptávky po výchozím produktu, protože část nakupujících již poptávku po sledovaném produktu netvoří.
- 2. Důchodový efekt.** I ti spotřebitelé, kteří na původním trhu setrvávají, mohou se svými nezměněnými příjmy realizovat menší množství nákupů než dříve.

NABÍDKA – POJEM, ZÁKON NABÍDKY

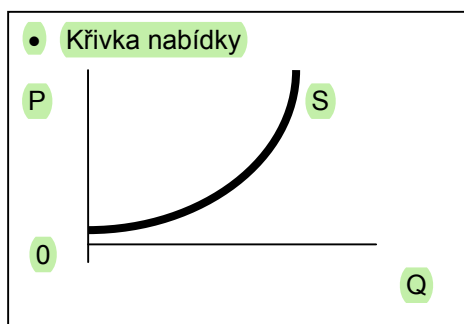
Nabídka na trhu statků a služeb je množství zboží, které jsou výrobci ochotni a schopni prodat za určitou cenu. V případě nabídky je *ochota* výrobců statek nabízet dána především faktem, zda se jim výroba "vyplatí", tj. zda cena statku na trhu je stejná nebo vyšší než cena vstupů, které bylo třeba do výroby vložit.

Nabídka (anglicky supply – S) závisí zejména na:

- ceně zboží;
- nákladech na výrobu zboží;
- nabídce alternativních druhů zboží, které by výrobce mohl se stejnými zdroji vyrábět;

- nabídce zboží, které výrobce současně vyrábí;
- dalších neočekávaných vlivech na nabídku.

„Zákon“ nabídky: s růstem ceny nabídka roste

I zde lze hovořit o extrémních případech fixní nabídky, která by byla vyjádřena vertikální přímkou (kdy dostupné technologie neumožňují zvýšit vyráběná množství), stejně jako o zcela elastické nabídce vyjádřené křivkou horizontální (např. při velkém množství výrobců, kteří mohou při stejné ceně zareagovat na jakékoliv požadavky určité skupiny spotřebitelů – tak se např. může jevit světová nabídka zboží z pozice malé otevřené ekonomiky).

Determinanty posunu nabídky

Nabídkou tedy rozumíme na trhu statků a služeb produkci podniků. Je pozitivně skloněná, tj. má rostoucí průběh. Vyjadřuje ochotu prodávajících realizovat na trhu předmět směny. Ta je tím větší, čím vyšší je cena výrobku. Jednotlivé body na nabídkové křivce představují nabízená množství v konkrétních případech (při konkrétních cenách).

Nabídková křivka se **posouvá** zejména v těchto případech:

- změna nákladů (změna technologií, zavedení mechanizace, vývoj mzdové situace apod.);
- změna množství alternativních nebo současně vyráběných výrobků;
- organizace trhu (stupeň koncentrace výroby, množství výrobců v odvětví – o těchto vlivech podrobněji pojednává kapitola o konkurenci);
- neočekávaná událost, která nabídku ovlivní (např. politická situace).

Zvýšení nabídky posouvá křivku doprava a dolů, snížení doleva a nahoru.

CENOVÁ ELASTICITA NABÍDKY

Stejně jako v případě poptávky platí i v případě nabídky, že základní zákon obecně říká, jakým směrem se bude vztah vyvíjet – tedy v případě nabídky že nabídková křivka bude rostoucí, pozitivně skloněná. Jak rychle nebo pomalu křivka roste, je opět záležitostí její *elasticity*. Obdobně jako u poptávky lze hovořit i o cenové elasticitě nabídky. *Cenová elasticita nabídky* měří **pružnost reakce nabídky na danou změnu ceny**. Měří se jako procentuální změna dodávaného množství dělená procentní změnou ceny.

koeficient cenové pružnosti nabídky udává o kolik procent se změní nabízené množství určitého statku, změní-li se jeho cena o 1%

Pružnost reakce nabídky na změnu ceny je dána zejména výrobní technologií. Pokud si poptávka na trhu vyžádá vyšší než původně očekávané množství, mohou jen někteří

výrobci zareagovat dodáním vyššího množství. Jsou to jednak ti, kteří mají *kratší výrobní cyklus*, který jim umožní operativně reagovat na změnu poptávky (např. pekárny za předpokladu, že mají možnost získat více mouky). Naopak výrobky jako jsou turbíny či lokomotivy není možné ze dne na den vyrobit ve větším množství.

V možnosti nabídky přizpůsobit se změněné situaci, je velmi důležitý i **časový horizont** rozhodování. Obecně lze říci, že ve *velmi krátkém časovém horizontu* (dnech, v některých výrobcích i měsících) je každá nabídka neelastická (nelze významným způsobem měnit produkci v době, kdy už dělníci nastoupili do práce, mají k dispozici jen určité množství materiálu apod.). Naopak v *dlouhém časovém horizontu* (měsíce, roky) je celá řada vstupních činitelů přizpůsobitelná (lze např. zakoupit nové stroje, podle situace změnit sortiment vyráběných výrobků, přijmout či propustit pracovníky).

Určitou možnost okamžitě reagovat dávají výrobci i **zásoby hotových výrobků**, které je v případě potřeby možné prodat a tím zvýšit nabídku na trhu. Existence či neexistence těchto zásob ovlivňuje elasticitu nabídky. Zásoby mohou být udržovány jen v určité míře (velké zásoby na sebe váží prostředky, které by alternativně mohly být využity lépe) a jen u určitých (trvanlivých) produktů.

Znaky cenové elasticity nabídky

Znak	Elastická nabídka	Neelastická nabídka
Hodnota ukazatele	Větší než 1	Menší než 1
Růst cen znamená	Větší růst nabídky	Menší růst nabídky
Sklon poptávkové křivky	Plochá	Strmá
Zboží je vyráběno	Rychle	Pomalu
Časové období	Měsíce	Dny
Firma má	Velké zásoby	Omezené zásoby
Příklad	točená zmrzlina	zmrzlinový dort

VZTAH NABÍDKY A POPTÁVKY NA TRHU

Prodávající a kupující mají protichůdné zájmy - prodávající maximalizuje svůj užitek při co nejvyšší ceně, kupující při co nejnižší ceně. Existuje však jedna cena, která vyhovuje jak prodávajícím, tak kupujícím. Této ceně říkáme **rovnovážná** cena. Při této ceně existuje rovnováha mezi množstvím statků, které jsou výrobci ochotni prodat a tím, které jsou spotřebitelé ochotni koupit.

Pro všechny ceny vyšší, než je cena rovnovážná, platí, že nabízené množství bude vyšší, než množství poptávané. Na trhu bude zboží **přebytek**. To povede k tlaku na pokles ceny. Bude-li cena na trhu nižší, bude převažovat poptávka a zboží bude **nedostatek**. Stejný důsledek bude mít i **regulovaná** cena uměle udržovaná pod rovnovážnou tržní cenou.

Skutečná cena na trhu nebude nikdy přesně rovna ceně rovnovážné, ale bude kolem ní *oscilovat*.

Rovnovážná cena znamená, že část účastníků trhu právě splní svá očekávání, část dosáhne ještě lepších podmínek, než byli ochotni akceptovat (tedy někteří kupující zboží získali levněji, než byla jejich krajní akceptovatelná cena, někteří výrobci prodali zboží dražší, než nezbytně potřebovali k úhradě svých nákladů). Tito „spokojenější“ účastníci trhu

realizovali **přebytek výrobce** nebo **spotřebitele**; druzí účastníci trhu tvoří **neuspokojenou (nerealizovanou) nabídku nebo poptávku** a musejí hledat své možnosti na alternativních trzích substitutů.

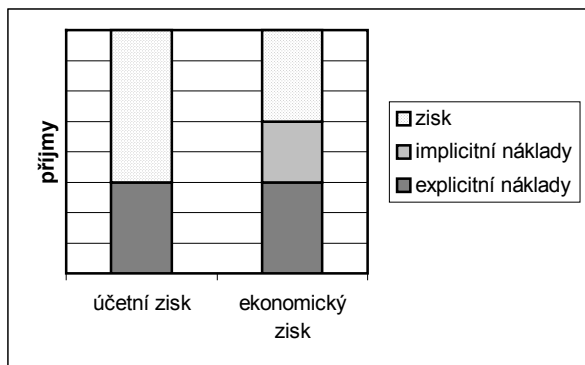
Na množství zboží prodané (a nakoupené) na trhu mají vliv i **nepřímé daně** uvalené na zboží. Ty jsou sice zaplacený kupujícími, ale výrobce je nedostává. Pro kupujícího však zvyšují cenu zboží a tím snižují jeho ochotu si zboží koupit. Stejný vliv mají i **cla** uvalená na dovážené zboží či ostatní **transakční náklady** spojené s tím, aby se zboží dostalo od prodávajícího ke kupujícímu.

VI. ZISK, NÁKLADY A PŘÍJMY FIRMY (podniku)

Podnikání: legální soustavná činnost prováděná vlastním jménem na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

základní cíl firmy = dlouhodobě maximalizovat svůj **zisk**

- předpoklad dalšího rozšiřování firmy
- v krátkodobém pohledu i jiné motivy (např. snaha dosáhnout určitého podílu na trhu)

hospodářský výsledek = rozdíl mezi celkovými příjmy, které získá z prodeje své produkce a celkovými náklady, potřebnými pro výrobu

příjmy – náklady = h. v. (+ hrubý zisk, – ztráta)

hrubý zisk - daně = **čistý zisk**

čistý zisk - další zákonné platby (rezervní fond) = **disponibilní zisk**

NÁKLADY FIRMY = platby za používání výrobních faktorů

a) implicitní náklady

- náklady alternativ („ušlých, obětovaných příležitostí“) vlastních výrobních faktorů firmy, jsou často opomíjeny
- = udávají hodnotu nejcennějšího jiného (alternativního) statku, kterého se pro získání daného statku musíme vzdát
- např.: studium na vysoké škole → nejsou jen náklady na stravu, učebnice, ubytování..., ale i náklady na ušlý čas, který bychom mohli strávit v práci vyděláváním peněz, např. náklady ušlých příležitostí finančního kapitálu, nájem za vlastní budovu...

utopené náklady = náklady, které v okamžiku rozhodování již nelze nevynaložit nebo zachránit

b) explicitní náklady (= účetní náklady)

- firmy platí za používání cizích výrobních faktorů
- např. náklady za nakoupený materiál, nájem za stroje, mzdy zaměstnancům...

ne všechny explicitní náklady jsou daňově uznatelné (náklady na reprezentaci, dary obch. partnerům a pod.)

dále již v textu uvažujeme jen o explicitních nákladech

celkové náklady = FIXNÍ + VARIABILNÍ

a) fixní náklady (režijní)

- zůstávají neměnné bez ohledu na rozsah firemní výroby (vznikají i když firma nevyrobí)
- např. nájem za budovy, pozemky, stroje; platy kmenových zaměstnanců; úroky z půjček...

b) variabilní náklady

- zvyšují se s růstem výroby; snižují se snížením objemu výroby
- např. suroviny, materiál a polotovary, úkolové mzdy dělníků, náklady na spotřebu, energie přímo použité ve výrobním procesu ...

PRŮMĚRNÉ CELKOVÉ NÁKLADY = průměrné fixní náklady + průměrné variabilní náklady

PCN = celkové náklady / objem výroby

a) **průměrné fixní náklady:** typicky s růstem rozsahu výroby klesají
 → princip *úspory z rozsahu výroby*: úspory průměrných nákladů, kterých firma dosáhne při velkém objemu své výroby

b) průměrné variabilní náklady: **rostoucí**

MEZNÍ NÁKLADY = zvýšení celkových nákladů, kterou vyvolá zvýšení výroby o jednotku

- typicky: nejprve se snižují pak zvyšují (rychleji než prům. variabilní)
 křivka mezních nákladů protíná křivku prům.celkových nákladů v bodě efektivního rozsahu výroby

(graf str. 69, 70 a 72 Holmanovy učebnice)

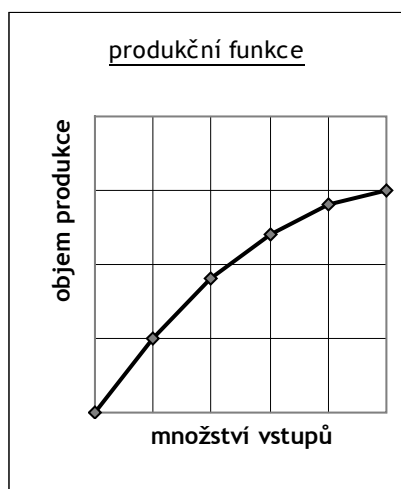
rozhodování o zastavení výroby na základě analýzy nákladů:

a) *rozhodnutí o krátkodobém pozastavení činnosti*

- založeno na porovnávání průměrných variabilních nákladů s cenou, kterou firma získává za prodej jednotky své produkce na trhu
- → jsou-li ceny nižší než prům. variabilní náklady – je výhodnější výrobu krátkodobě uzavřít (šetří se na variabilních nákladech × fixní náklady mají povahu utopených nákladů – neberou se proto v úvahu)
- *bod uzavření firmy* = ceny produktu jsou rovny průměrným variabilním nákladům

b) *rozhodnutí o odchodu z trhu – ukončení činnosti*

- pokud jsou příjmy po delší dobu nižší než její celkové náklady (průměrné celkové náklady převyšují cenu produktu)
- ušetří se variabilní i fixní náklady
- *bod zvratu* (bod vyrovnání nákladů a výnosů) = cena produktu se rovná prům.celkovým nákladům

produkční funkce = udává vztah mezi množstvím vstupů použitých k výrobě statků a rozsahem vyrobené produkce
 → analyzuje, jak se objem produkce změní při změnách úrovně vstupu

- rostoucí křivka, jejíž růst se postupně zpomaluje

mezní produkt = zvýšení firemního výstupu plynoucího z jednotkového zvýšení jejích vstupů

princip klesajícího mezního produktu = mezní produkt s růstem rozsahu vstupu zpravidla klesá

např. *klesající mezní produkt práce* = s růstem počtu pracovníků se produkt, který vytvoří každý dodatečně najatý pracovník, postupně snižuje

křivka celkových nákladů = udává závislost mezi množstvím vyrobené produkce a celkovými náklady

rostoucí křivka, jejíž růst se v důsledku klesajícího mezního produktu stává strmější

rozhodování o optimálním objemu výroby

metoda **mezní (marginální) analýzy**

- zkoumá, co se stane, jestliže se firma rozhodne vyrobit o jednu jednotku produkce více
- zvyšování výroby se vyplatí, dokud vyrobením dodatečné jednotky dojde ke zvýšení zisku

mezní příjem = příjem plynoucí z výroby dodatečné jednotky produkce

- typicky: s růstem produkce zpravidla klesají (firma musí obvykle při růstu výroby snížit ceny)

mezní zisk = rozdíl mezi mezním příjmem a mezními náklady

- do určité úrovně výroby je kladný, pak záporný (záporný zisk = ztráta)

optimální objem výroby = stav firemní rovnováhy

- zvyšování výroby dokud má mezní zisk kladnou hodnotu → v okamžiku, kdy se mezní příjmy rovnají mezním nákladům – firma maximalizuje svůj zisk

FINANČNÍ UKAZATELE

Ukazatelé rentability vyjadřují rentabilitu, tedy „ziskovost“.

RENTABILITA AKTIV: Tento ukazatel se vypočítá jako výsledek hospodaření dělený součtem veškerých aktiv.

Výsledek hospodaření / Aktiva celkem

Ukazatel lze interpretovat jako výši zisku připadajícího na jednu korunu majetku podnikatele.

RENTABILITA VLASTNÍHO KAPITÁLU: Tento ukazatel se vypočítá jako hospodářský výsledek dělený vlastním kapitálem.

Výsledek hospodaření / Vlastní kapitál

Ukazatel lze interpretovat jako výši zisku připadajícího na jednu korunu vlastního kapitálu.

UKAZATELÉ LIKVIDITY – vyjadřují schopnost subjektu dostát svým závazkům (platit své závazky). Poměří to čím se dá platit vůči tomu, co se má platit. Činitel zlomku bude vybírán ze skupiny „oběžná aktiva“, jako více likvidní části aktiv, jmenovatel z části pasiv „cizí zdroje“.

$$\text{Okamžitá likvidita} = \frac{\text{Peníze na běžném účtu} + \text{Peníze v pokladně}}{\text{Všechny okamžitě splatné závazky}}$$

UKAZATELÉ ZADLUŽENOSTI – ukazují nakolik podnikatel financuje svůj majetek z dluhů (v obecném slova smyslu), přesněji z cizích zdrojů.

$$Ukazatel\ zadluženosti = \frac{\text{Cizí zdroje}}{\text{Celková pasiva}}$$

Dodatek: vysvětlení mezních veličin

Mezní veličiny

Ekonomické subjekty se snaží provádět volby tak, aby maximalizovaly svůj užitek. Toto rozhodování provádějí neustále. Kdykoliv je třeba vynaložit určité prostředky (peníze, energii) *navíc*, je třeba zvážit, zda výsledný užitek bude vyšší, než vynaložené prostředky.

Analýza mezních (přírůstkových, marginálních) veličin má v ekonomii velký význam. Používá se např. v *teorii firmy při posuzování nákladů, výnosů a zisku firmy*. V tomto případě považujeme za mezní veličinu přírůstek základní veličiny při zvýšení výroby o jednu jednotku. Pokud náklady a výnosy přirůstají lineárně, je mezní veličinou vždy stejné číslo, které zároveň představuje veličinu průměrnou. Pokud však veličiny přirůstají nerovnoměrně, je marginální veličina důležitější veličinou, než veličina průměrná.

Hodnoty celkové, průměrné a mezní

Počet j. vstupu	Celk. výstup	Průměrný výst.	Mezní výstup
1	80	80	80
2	180	90	100
3	330	110	150
4	520	130	190
5	640	128	120
6	720	120	80

Pozn.

Jako vstup si můžeme představit např. počet zaměstnaných pracovníků, jako výstup jejich produkci. Průměrným výstupem se rozumí celkový výstup dělený počtem jednotek vstupu. Za mezní výstup považujeme přírůstek celkového výstupu oproti stavu, kdy byl počet jednotek vstupu o jednu nižší. V tabulce se projevuje tendence, která je pro řadu ekonomických veličin typická, tj. že mezní výstup má klesající trend. Za jinak stejných okolností vede zvýšení jednotek vstupu sice ke zvýšení výstupu, ale stále v nižší míře.

VII. FINANCOVÁNÍ PODNIKU, FINANČNÍ DOKUMENTY

balance (rozvaha)

- ukazuje stav firemního majetku v určitém okamžiku
- čisté jmění = rozdíl aktiv a pasiv
  - aktiva
    - všechny movitý a nemovitý majetek
    - krátkodobé firemní pohledávky – faktury k zaplacení
  - pasiva
    - dluhy a pohledávky – závazky firmy vůči jiným subjektům
    - vlastní kapitál (získáno natrvalo, zvnějšku = vklady)
    - cizí zdroje (úvěry apod., musí se vrátit)

účet zisku a ztrát (**výsledovka**)

- zachycuje stav firemních příjmů a výdajů za určité časové období (obvykle 1 rok)
- nezachycuje majetek firmy
- rozdíl příjmů a výdajů → hospodářský výsledek firmy (hrubý zisk před zdaněním)

✦ cash flow = **tok hotovosti firmy**

- „plovoucí hotovost“
- časový průběh firemních finančních příjmů a výdajů

charakter spíše interního materiálu, slouží především managementu firmy

Rozvaha (balance)

Aktiva celkem (majetek) hodnota položek, do kterých podnik investoval	Pasiva celkem (kapitál) všechny zdroje, ze kterých byla aktiva pořízena
Stálá aktiva Dlouhodobý majetek 1. Dlouhodobý nehmotný investiční majetek 2. Dlouhodobý hmotný investiční majetek 3. Dlouhodobý finanční majetek Oběžná aktiva 1. Zásoby (materiál, zboží) 2. Dlouhodobé pohledávky 3. Krátkodobé pohledávky 4. Finanční majetek krátkodobé povahy (cenné papíry - šeky, směnky) 5. Peněžní prostředky (na účtě, v pokladně) AKTIVA =	Vlastní kapitál 1. Základní kapitál, jmění (vklady společníků, akcionářů) 2. Rezervní fondy, nedělitelný fond a ostatní fondy ze zisku 3. Nerozdělený zisk (minulých let) Cizí zdroje 1. Rezervy 2. Dlouhodobé závazky 3. Krátkodobé závazky 4. Bankovní úvěry a výpomoci = PASIVA

FINANCOVÁNÍ PODNIKU

potřeby firmy:

- a) financování běžných potřeb firmy
- b) financování firemního rozvoje – investice do rozšíření fyzického kapitálu

ZDROJE FINANCOVÁNÍ FIRMY:

- a) *interní*
  - finanční zdroje zevnitř firmy – z prodeje jejich výrobků a služeb
  - financování firemního rozvoje:
    - nerozdělený zisk (reinvestice)
- b) *externí*
  - zdroje přicházející zvenčí
  - úvěry (úročené, mezi podnik. subjekty = důchod za užití zapůjčených peněz, vyjádřený procentem zapůjčené částky)
    - a) krátkodobé
      - obvykle pro běžné potřeby firmy
      - splatné obvykle do 1 roku
    - *obchodní úvěr*:
      - u obchodních partnerů
      - nesoulad mezi dodáním a zaplacením dodávky – vynucené nebo dohodnuté (možné jištění směnkou)
  - b) dlouhodobé
    - pro firemní rozvoj
    - pravidelný tok úroků po dobu splatnosti úvěru
    - bankovní úvěry – obvykle zajišťovány nemovitostmi
    - v nefinanční podobě – leasing

Financování pomocí cenných papírů (kapitálového trhu):

obligace (dluhopisy)

- dluhové financování (vlastník je v pozici věřitele firmy × ale má jistotu úroků)
- = certifikát potvrzující závazek vydavatele k vlastníkově obligace
  - termín splatnosti obligace (= jistiny)
    - = doba, po níž obligace nese úrok
    - měsíc až několik let
    - perpetuity = nekonečná doba splatnosti
  - výše úroků
    - vypláceny majiteli pravidelně až do doby splatnosti obligace
    - velikost obvykle závisí na době splatnosti (dlouhodobé obligace jsou rizikovější → mají vyšší úrok)
- míru rizika pro investory → ukazuje *rating* = hodnocení důvěryhodnosti – publikují nezávislé specializované agentury

akcie

- nedluhové financování (vlastník je v pozici spoluvlastníka firmy × ale nejistota dividend)
- = cenný papír, který představuje vlastnictví odpovídající části hodnoty firemního majetku
- výnosnější, ale i rizikovější než obligace
- a) *kmenové akcie*
  - majitel může spolurozhodovat o firmě hlasováním na valné hromadě (počet hlasů odvozen od počtu akcií)
- b) *preferenční akcie (např. v USA)*
  - majitelé nemají hlasovací práva
  - ale získávají dividendy před výplatou dividend kmenových akcií
  - pokud je společnost likvidována → mají podíl na aktivech před kmenovými akcionáři

primární emise (emise akcií akciovou společností, ta prostřednictvím makléře nabízí nově vydané akcie na tzv. primárním trhu)

- specializovaná firma (upisovatel) upisuje cenné papíry → poskytuje firmě za její cenné papíry předem stanovenou cenu a dále je prodává veřejnosti (cena je obvykle nižší než později na trhu)
- *syndikát* k prodeji cenných papírů = upisovatelé se často spojují s dalšími podobnými firmami, aby rozložili své riziko

sekundární obchodování – **na organizovaném trhu (burze, RM-S)**

- další prodej a nákup cenných papírů
- cenné papíry zde mění své majitele, ale firma z toho nic nemá
- cena (kurz) akcie – určena nabídkou a poptávkou
  - řídí se např. očekávanou ziskovostí firmy (optimistické vyhlídky = vzrůst ceny akcie)

informační povinnost:

- *tzv. prospekt vydavatele cenných papírů (emitenta)* = informace vyžadované od společností při prodeji jejich cenných papírů na veřejném trhu; připravován při každé nové emisi cenných papírů
- výroční zprávy akciové společnosti

VIII. VÝROBNÍ FAKTORY, JEJICH CENY A DETERMINACE

Výrobou rozumíme přeměnu vstupů ve výstupy. Výstupem (outputem) jsou statky a služby. Vstupy (**inputy**) výroby tvoří velice různorodou skupinu. Nazýváme je výrobní faktory = ekonomické zdroje, které se v národním hospodářství uplatňují při výrobě zboží a služeb. V zásadě je však možné je rozdělit do tří skupin:

Půda - zahrnuje přírodní látky, minerály, lesy, vodu a všechny další přírodní zdroje včetně půdy samé, která je obzvláště důležitá v zemědělství, ale je nezbytná i pro průmysl (stojí na ní tovární budovy).

Práce - Nejedná se o faktor homogenní - je třeba rozlišovat mezi prací kvalifikovanou a nekvalifikovanou, různé druhy práce mají na trhu různé uplatnění.

(Specifickým případem je podnikatelství)

Kapitál - statky, které jsou používány k výrobě dalších statků (ve finanční nebo fyzické podobě)

trhy výrobních faktorů = trhy, na kterých se střetává nabídka a poptávka po prodeji či nájmu jednotlivých výrobních faktorů

ceny výrobních faktorů = *nájemní ceny*

- *výrobní náklady* → pro výrobce, kteří si najímají VF
- *důchod* → pro osoby, které vlastní a pronajímají VF
- *implicitní nájemní ceny* = nájem, který si výrobce platí sám sobě (protože je současně vlastníkem výrobních faktorů, které využívá)

Výrobní faktory mají svou **cenu, její konkrétní výše závisí na mezní výnosnosti výrobního faktoru**

Ceny VF: **půda = renta (pachtovné, nájem)**

práce = mzda, plat (Pokud považujeme za zvláštní faktor *podnikatelství*, je jeho cenou **zisk**)

kapitál = úrok, nájem

Vlastnictví výrobních faktorů určuje charakter celého ek. systému.

Vzájemná kombinace výrobních faktorů = výroba (popisují tzv. produkční funkce)

Křivka produkčních možností je jednoduchým ekonomickým modelem vycházejícím z následujících předpokladů:

1. Vše, co se v daném období vyrobí, se ve stejném období i spotřebuje.
2. V ekonomice se vyrábějí pouze dva druhy výrobků.
3. Ekonomika je uzavřená, tj. neobchoduje s ostatními státy.

Křivka (hranice) produkčních možností ukazuje maximální množství výrobku, které lze vyrobit při určitém objemu druhého výrobku. Je množinou bodů, v nichž společnost vyrábí efektivně. Zvýšení výroby jednoho výrobku při daných zdrojích lze provést pouze za cenu snížení výroby druhého výrobku

(Holmanova učebnice, graf na str. 8)

křivka výrobních možností (**produkčních možností**):

- způsob, kterým se ilustruje působení jevu vzácnosti a nákladů alternativ

- → *hranice výrobních možností* – zobrazuje všechny dostupné kombinace statků, které mohou být vyrobeny při daných výrobních faktorech

VÝROBNÍ FAKTOR KAPITÁL

A) Fyzický (hmotný) kapitál (*ekonomický pohled*)

fixní kapitál - kapitálové statky dlouhodobého užití

- např.: budovy, stroje, výrobní zařízení, dopravní prostředky a komunikace

firemní zásoby

- např.: zboží na skladě, zásoby materiálu
- je produktem výroby ($\times$ ostatní výrobní faktory) a znovu vstupuje do výroby jako její vstup
- vznik kapitálového statku → pokud společnost místo přítomné výroby spotřebního statku vyrobí kapitálový statek → znamená omezení současné spotřeby, ale zároveň nárůst budoucí spotřeby
- v procesu výroby dochází ke ztrátě funkčnosti kapitálových statků:
  - a) fyzické opotřebení (náhrada tzv. odpisy, amortizace)
  - b) zaostávání v kvalitě a technické úrovni

odpisy = částka, kterou firma původně vložila do kapitálového statku, se po celou dobu jeho životnosti postupně započítává do nákladů firemní výroby

investice (hmotné) = vklady nových kapitálových statků do výroby

- a) *obnovovací* – obnova opotřebovaného kapitálového statku
  - b) *čisté* – rozšíření existující zásoby kapitálových statků
- důležitý národohospodářský cíl → otázka financování investic

investice do zásob

- zpravidla nechtěné – např.: při poklesu firemního prodeje
- neprodané zboží = nezamýšlená investice firmy → umrtvení kapitálu firmy →
     snížení cen zboží
     snížení výroby
- obchoduje se na **trhu kapitálových statků** (*leasingové agentury, realitní kanceláře, prodejci kapitál. statků*)

B) Finanční kapitál (zapůjčitelné fondy)

= úspory, které vytvořily ekonomické subjekty (především domácnosti) a které jsou dočasně volné pro použití k firemním investicím (na dobu obvykle delší než jeden rok)

- motiv k tvorbě finančního kapitálu: zapůjčené úspory se v budoucnosti navýší o důchod (úrok)

obchoduje se na **kapitálovém trhu** = místo, kde se vzájemně setkává nabídka dočasně volných finančních prostředků s poptávkou po těchto prostředcích

existence různých finančních (zprostředkujících) institucí – např.:

- banky
- pojišťovny
- investiční společnosti
- penzijní a vzájemné fondy
- burzy cenných papírů

→ různé druhy (formy) finančních aktiv – např.:

- bankovní úvěr (převažuje např. v Německu, u nás)

- prodej cenných papírů (hlavně v USA a Británii)
- různý výnos za zapůjčení kapitálu – např.:
  - úrok z vkladu či obligace
  - dividendy z akcie
  - tzv. *kapitálový výnos* = prodej cenných papírů v případě, že současná prodejní cena převyšuje původní cenu nákupu
  - vždy porovnávat výnos z kapitálu s rizikem a formou likvidity v určitém časovém horizontu
- různé formy kapitálových trhů – např.:
  - trh cenných papírů
  - finanční trh

Nabídka kapitálu od domácností, jejichž důchod převyšuje jejich spotřebu.

úrok = cena za poskytnutí zapůjčitelných fondů

- množství peněz, které zapůjčovatel za úvěr zaplatí, a které se stává příjmem věřitele
- není obvykle vyjadřována ve své absolutní výši
- **úroková míra** = dána poměrem úroku a zapůjčené částky za určité časové období, zpravidla jeden rok → zkratka „p.a.“ = per annum

rozhodování o tvorbě úspor:

- a) výše disponibilních příjmů domácnosti
  - s jejich růstem roste i spotřeba, ale ne tak rychle jako růst příjmů (menší naléhavost luxusnějších spotřebních statků)
  - vede k úsporám (cílem často zabránit nepředvídatelným výkyvům disponibilních finančních zdrojů v budoucnosti)
- b) spotřební „netrpělivost“ = tendence preferovat současnou spotřebu před spotřebou budoucí
  - ochota odložit svou nynější spotřebu jen v případě, že v budoucnu bude spotřeba větší
- c) výše úrokových sazeb
  - růst úrokových měr vede k růstu úspor a naopak

národní úspory = celková nabídka zapůjčitelných fondů v ekonomice

- a) *soukromé úspory* = množství peněz, které zbude domácnostem po zaplacení jejich spotřeby a daní
- b) *veřejné úspory* = daňové příjmy, které zůstanou státu po zaplacení všech státních výdajů (=rozpočtový přebytek)
- snižují se, pokud stát utrácí více než kolik tvoří jeho příjmy ze zdanění

Poptávka po kapitálu od firem - po úvěru na investice do kapitálových statků

= *odvozená poptávka* – poptávka firem je odvozená od jejich rozhodnutí nabízet své zboží na jiném trhu

optimální poptávané množství kapitálu jako VF:

- když se mezní náklady na kapitál (= jeho cena – tržní úroková míra) rovnají meznímu výnosu kapitálu → mezní míra výnosu z kapitálu se bude rovnat tržní úrokové míře

Rovnováha na kapitálovém trhu: úroková míra = tržní cena, která vyrovnává nabídku a poptávku

nerovnovážná úroková míra:

- a) vyšší → nabídka kapitálu převyšuje poptávku - úroková míra se musí snížit
- b) nižší → poptávka kapitálu převyšuje nabídku - úroková míra se musí zvýšit

změna rovnováhy:

- a) změna (posun) poptávky po kapitálu
  - roste-li poptávka – roste úroková míra (a naopak)vlivy:
  - výše poptávky po výrobcích a službách při jejich výrobě je kapitál používán
    - hospodářská expanze → poptávka roste
    - hospodářská recese → poptávka klesá
  - daňová politika státu
    - daňové úlevy investorům → poptávka roste
- b) změna (posun) nabídky kapitálu
  - roste-li nabídka – klesá úroková míra (a naopak)vlivy:
  - daňová politika státu
    - např. snížení daňového zatížení úroků, příjmů z dividend → nabídka roste
  - výše rozpočtového deficitu státního rozpočtu
    - vyšší schodek státního rozpočtu → nabídka klesá
    - *efekt vytěsňování* = pokles investic v důsledku růstu státních výpůjček
  - výše rizika zapůjčení kapitálů (vliv hospodářské politiky, kvality legislativního rámce ekonomiky – ochrana investorů)

nominální úroková míra = peněžní výnos z vkladů a současně cena (náklad) úvěrů

reálná úroková míra = očištěna od inflace → rozdíl mezi nominální úrokovou mírou a mírou inflace; udává reálný výnos z úspor (reálné úvěrové náklady)

- nabídka a poptávka po kapitálu je závislá na reálné úrokové míře (ne nominální)

příklad: dáme-li 1000 Kč do banky a roční úrok je 10 % → za rok budeme mít 1100 Kč

- pokud ceny rostly rychleji (inflace) než 10 % tempem pak jsme „chudší“
- nominální úroková míra = 10 %

reálná úroková míra je = nominální (10 %) - míra inflace (např. 7 %) = 3 %

VÝROBNÍ FAKTOR LIDSKÁ PRÁCE

Poptávka po práci

odvozená poptávka (tak jako poptávka po ostatních VF)

individuální poptávka firmy po práci = udává závislost poptávaného množství práce na její ceně; hodnota mezního produktu (mezní produkt vynásobený cenou produktu) bude s rostoucím počtem pracovníků klesat obdobným způsobem jako mezní produkt

-je-li cena práce na trhu dána – firma bude zřejmě zvyšovat počet svých pracovníků tak dlouho, dokud jí další pracovníci budou zvyšovat zisk (do okamžiku, kdy hodnota mezního produktu práce bude vyšší než jeho cena) – bude poptávat takové množství práce, při němž se hodnota jeho mezního produktu bude rovnat mzdě

tržní poptávka = udává závislost mezi množstvím práce poptávaným všemi firmami na trhu a její cenou; -poptávku po práci tvoří firmy: je to poptávka odvozená od poptávky po zboží a službách, které firmy vyrábějí

Nabídka práce

- *individuální poptávka práce ze strany pracovníků* = vztah mezi nabízeným množstvím práce a její cenou; udává závislost poptávaného množství práce na její ceně

vztah mezi množstvím vyrobené produkce a množstvím práce zaměstnané ve výrobě je ovládan principem klesajícího mezního produktu → s růstem počtu pracovníků, kt. firma najme, bude mezní produkt práce postupně klesat – každý další pracovník přispívá k růstu produkce méně a méně.

tržní nabídka = vztah mezi celkovým objemem nabízeného množství práce na trhu a její cenou:

- rozhodování mezi volným časem a spotřebními statky, které si pracovník může za svou mzdu pořídit

- růst množství spotřebních statků snižuje jejich mezní užitek, ale zvyšuje mezní užitek volného času

- mezní užitek spotřebních statků vyšší než mezní užitek volného času → zvýšení počtu pracovních hodin se vyplatí

- mezní užitek spotřebních statků stejný jako mezní užitek volného času → zvýšení počtu pracovních hodin by vedlo k poklesu celkového užitku

- vychází z poptávky po volném čase

- → $mzda = \text{cena za ztrátu volného času}$ → zvýšení mzdy vede ke zdražení volného času a naopak

- vliv dvou efektů (u poptávky po volném čase ale působí proti sobě):

substituční

- s růstem mzdy roste nabízené množství práce

- tendence pracovníků nekupovat volný čas, ale substituovat ho spotřebními statky

- převládá spíše při nízkých mzdách

důchodový

- s růstem mzdy nabízejí pracovníci méně práce

- větší příjem pracovníka vede k tomu, že má sklon poptávat více statků – včetně volného času

- převládá spíše při vyšších mzdách

(Graf nabídky práce, Holmanova učebnice, str. 278)

Mzda, plat:

Nominální a reálný růst mezd:

- nabídka a poptávka na trhu práce vyjadřují závislost nabízeného / poptávaného množství práce na reálné mzdě. K reálné změně mezd dochází tehdy, změní-li se množství zboží a služeb (tzv. velikost spotřebního koše), které si lidé mohou za svou mzdu koupit.

Reálnou změnu mezd charakterizuje *index reálných mezd* – je dán podílem indexu nominálních mezd a indexu cen spotřebních statků (míry inflace).

Specifické faktory determinace mezd:

- charakteristika pracovních míst (kompenzující rozdíl)

- kvalita lidského kapitálu vzájemná nezastupitelnost u vysoce odborných pracích

- diskriminace na trhu práce

- teorie efektivnosti mezd (pro omezení fluktuace se mzdy ekonomicky „nadhodnotí“)

- nepružnost mezd směrem dolů

Netržní faktory mezd:

omezená mobilita pracovní

legislativa
působení odborů

NEZAMĚSTNANOST

Nezaměstnanou pracovní silou je ta část ekonomicky aktivního obyvatelstva, která není zapojena do pracovního (podnikatelského) procesu.

Míra nezaměstnanosti (u) – Vyjadřuje % podíl nezaměstnaných (U), kteří aktivně o nalezení práce usilují a mohou to prokázat (úřady práce), na ekonomicky aktivním obyvatelstvu ($U+L$).

$$u = U / L+U$$

TYPY NEZAMĚSTNANOSTI

- a) *frikční nezaměstnanost* – přechod lidí z jednoho zaměstnání do druhého se stejnou nebo podobnou kvalifikací. Tato nezaměstnanost je přechodná a krátkodobá.
- b) *cyklická nezaměstnanost* – je způsobena cyklickým vývojem ekonomiky - snížením celkové úrovně výdajů v ekonomice a trvá, dokud nezačne konjunktura (expanze) a nezvýší se tak poptávka po práci.
- c) *strukturální nezaměstnanost* – je způsobena změnami v požadované kvalifikaci u pracovníků díky změně technologických podmínek výroby či změnou v relativní konkurenční schopnosti jednotlivých odvětví v recesi či deflační mezerou. Může trvat i několik let.
- d) *sezónní nezaměstnanost* – přechodná, spojená se výkyvy počasí apod. (zemědělské práce, stavebnictví)

vztah mezi růstem HDP a poklesem míry nezaměstnanosti = tzv. **Okunův zákon**: O každé procento, o které se zvýší HDP nad potenciální HDP, se sníží o polovinu míra nezaměstnanosti nad úrovní přirozené míry nezaměstnanosti (pokud se zvýší HDP o 3 % nad potenciálním produktem, sníží se nezaměstnanost o 1,5%).

IX. MAKROEKONOMICKÉ AGREGÁTY, MĚŘENÍ VÝSTUPŮ EKONOMIKY

Makroekonomii můžeme definovat jako součást ekonomie, která studuje chování národního hospodářství jako celku. Zabývá se zkoumáním celkové úrovně produkce či makroekonomického výstupu, zaměstnanosti a nezaměstnanosti, vývoje cenové hladiny a zahraničně-ekonomickými vztahy země. Makroekonomie odráží vývoj ekonomiky prostřednictvím veličin, které jsou označovány jako **MAKROEKONOMICKÉ AGREGÁTY**.

koloběh toků v ekonomice (viz schéma u kurzu Ekonomie I. část II)

V jednoduchém modelu ekonomiky se dvěma subjekty platí, že vytvořený produkt (**Y**) je součtem spotřeby domácností a jejich úspor. Pro tyto veličiny se vžily symboly **C** (consumption) pro *spotřebu* a **S** (savings) pro *úspory*, tedy

$$Y = C + S.$$

Velikost spotřeby (**C**) závisí na velikosti disponibilního důchodu domácností, a na úrokové míře. Podíl spotřeby na disponibilním důchodu se s růstem důchodu snižuje.

K efektivnímu využití vzácných zdrojů dochází, pokud jsou úspory domácností použity jako *investice* (investment = **I**) ve firmách, tedy když

$$S = I.$$

Součástí investic jsou i prostředky, které jsou do firem vkládány, aby nahradily opotřebované či spotřebované prostředky. Ty tvoří tzv. *amortizaci* (**a**).

Amortizace je část investic, která umožní opakování výroby ve stejném rozsahu jako v předchozím cyklu (s určitým zjednodušením si ji lze představit jako odpisy v účetnictví, odpisy se však týkají jen přesně vymezené části majetku firmy). Investice, které byly vynaloženy "navíc" oproti předchozímu výrobnímu cyklu, jsou označovány jako investice *čisté*. Ty umožňují *ekonomický růst*. Celkové investice jsou označovány jako investice *hrubé*.

Důchodotvorný účinek investic: přírůstek investic vyvolá přírůstek důchodů, a tím i přírůstek spotřeby.

V úplném ekonomickém koloběhu (včetně sektoru „zahraničí“ a „vlády“)

Výdaje vlády označované jako **G** (government). Jde o statky a služby spotřebované vládními institucemi.

K výdajům **G** používá vláda zdroje, které získala zdaněním příjmů a majetku domácností (přímé daně) či zdaněním statků a služeb na trhu (nepřímé daně). Obě kategorie (výdaje vlády i daně) jsou bezprostředně svázány s veřejnými rozpočty.

Zahraniční obchod: Pokud se zboží nebo služba vyveze, je domácí spotřeba nižší než domácí výroba, pokud je zboží dovezeno, je naopak možno spotřebovat více statků a služeb, než kolik bylo vyrobeno. **Čistý vývoz (X)** = vývoz mínus dovoz (**Ex – Im**)

MĚŘENÍM VÝSTUPŮ EKONOMIKY

Základní národohospodářské agregáty lze vypočítat třemi základními způsoby:

1. **Výdajovou** metodou - hodnotou finálních statků a služeb spotřebovaných v jednotlivých sektorech, čili

$$Y = C + I + G + X$$

Vláda při této metodě sčítá veškeré platby za výstup příslušného roku. Jde tedy o součet spotřeby, investic, vládních výdajů a čistého vývozu. Neuvažují se:

- Nepřímé daně a dotace zahrnuté v prodejní ceně zboží.
- Výdaje za použité zboží.

2. **Produkční** metodou, čili hodnotou výrobku po odečtení nakoupených materiálů a polotovarů (meziproduktů). Meziprodukt tvoří dodávky mezi podniky sloužící k další výrobě. Meziprodukt narůstá se specializací, klesá s koncentrací. "Technicky" se meziprodukt vyloučí z produktu metodou sečtení **přidaných hodnot** v jednotlivých fázích produkčního řetězce. Údaje o hodnotě přidané jednotlivými firmami lze získat z daňového systému. Přidaná hodnota se zjišťuje tak, že prostředky vynaložené na výrobě zboží se odečítají od prostředků získaných z prodeje výrobků. Přidané hodnoty jednotlivých sektorů se sčítají.

3. **Důchodovou**, čili příjmovou metodou, tj. sečtením všech příjmů realizovaných v jednotlivých sektorech ekonomiky, jako jsou mzdy, zisky, renty, úroky, dále se započtením amortizace a tzv. nepřímých daní (které jsou v jistém smyslu "příjmem vlády"). Příjmová metoda tak zjišťuje toky k domácnostem – ceny výrobních faktorů opravené o ty důchody, které se k domácnostem "nedostanou", tedy především o nepřímé daně a amortizaci. Celkový produkt lze pak vyjádřit jako

$$Y_D = w + r + i + z + a + n$$

kde:

w = mzdy, r = renty, i = úroky, z = zisky, a = amortizace, n = nepřímé daně.

Produkt - rozlišení:

Hrubý národní produkt (HNP, GDP): Celková hodnota všech finálních výrobků a služeb vyrobených v daném období národními výrobními faktory.

Hrubý domácí produkt (HDP, GDP): Celková hodnota všech finálních výrobků a služeb vyrobených v daném období na území daného státu.

Čistý (domácí, národní) produkt (NDP, NNP) je již po odečtu amortizace.

Nominální produkt GNP či GDP je vyjadřován v běžných (tržních) cenách

Reálný produkt: očištěná velikost nominálního produktu o tzv. inflační změny prostřednictvím stálých cen, tj. cen zvoleného roku, pomocí nichž pak oceňujeme vyrobené zboží a služby v daném roce. K výpočtu se používá *cenových indexů* nebo *cenové deflátory* (podíl mezi veličinou nominálního produktu a veličinou reálného produktu). Podává informaci o výši inflačního znehodnocení produktu v daném roce, tzn. informaci o vlivu cenových změn na velikost hrubého produktu.

Národní důchod - představuje hodnotu veškerých příjmů, které dostanou domácnosti. Jeho výpočet se podobá výpočtu čistého produktu důchodovou (příjmovou) metodou, avšak bez nepřímých daní (daně jsou důchodem, který domácnosti nikdy nedostanou. Nemohou být tudíž ani složkou jejich důchodu).

Disponibilní důchod - jedná se o důchod, který mohou domácnosti využít. Do disponibilního důchodu se zahrnují transferové platby, které domácnosti dostávají.

Čistý ekonomický blahobyt (Čisté ekonomické bohatství - Net economic welfare - NEW)

alternativní výpočet HNP dopočítaný (odhady):

o produkci tzv. stínové nelegální ekonomiky;

o tzv. netržní produkci (samozásobitelství);

o hodnotu volného času;

o vyšší kvalitu vyráběných výrobků;

o externalitu (skutečnosti pozitivně či negativně ovlivňující chování ekonomických subjektů).

Další makroekonomické agregáty

K tomu, aby ekonomická věda mohla studovat vliv peněz na výstup a ceny, musí zavést pojmy agregátní nabídky a agregátní poptávky. Tyto pojmy jsou něčím zcela odlišným, než je tržní nabídka a tržní poptávka.

AGREGÁTNÍ NABÍDKA představuje celkové množství výrobků a služeb, které je v ekonomice vyrobeno a firmy je chtějí prodávat. Protože nelze tyto výrobky a služby sečíst v naturální podobě, je nutno agregátní nabídku vyjadřovat jako sumu peněžních hodnot všech vyráběných výrobků a služeb, které firmy působící v ekonomice chtějí při rozdílných cenových hladinách prodávat. Vyjadřuje tedy současně výkon ekonomického systému, který můžeme označit jako makroekonomický výstup. Ten je běžně měřen makroekonomickými ukazateli, jako je hrubý domácí (národní) produkt.

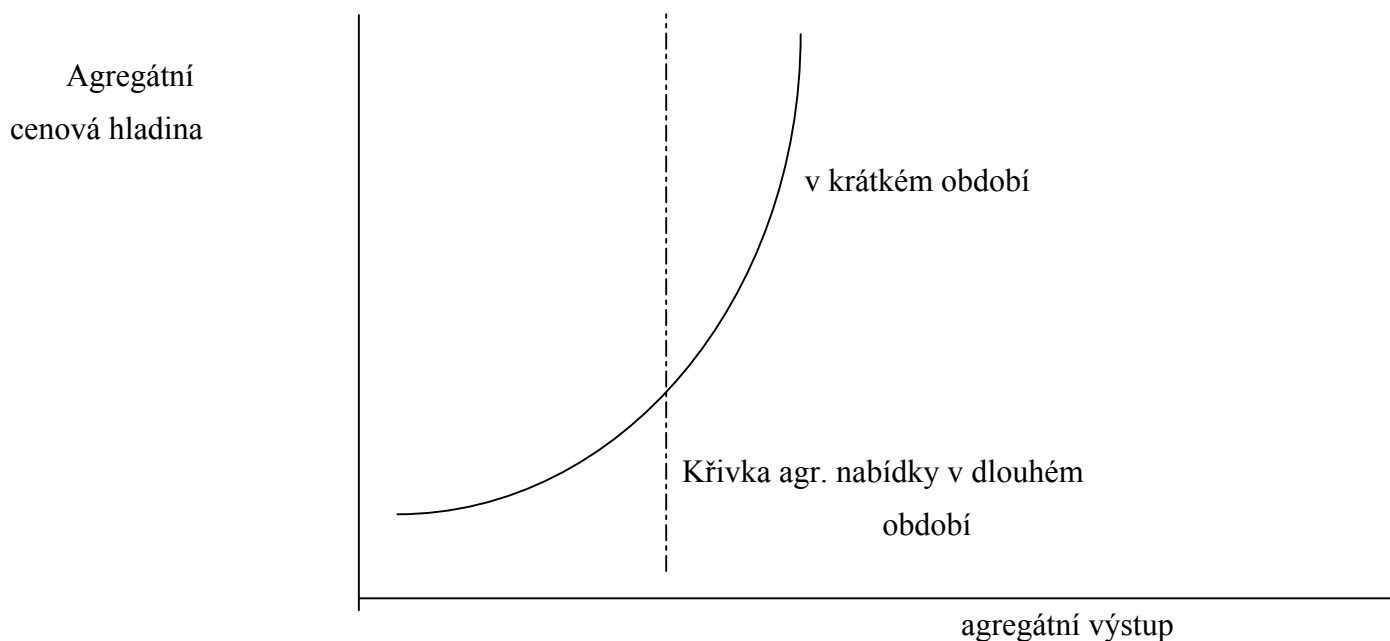
Průběh její křivky se liší podle délky období.

V krátkém období je závislost u agregátní nabídky stejná jako u nabídky tržní. Se zvyšující se cenovou hladinou roste objem produkce a křivka má pozitivní, stoupající tvar. Je to způsobeno motivací firem: vytvářet zisk. Velikost nabízeného výstupu je určována ziskem, který firma vytvoří z každé jednotky výstupu. Roste-li zisk, firma produkuje více, naopak klesá-li zisk, firma produkuje méně. Vyrůstá-li agregátní cenová hladina, zisky firmy se zvyšují. Cena mnoha nákladových položek totiž v krátkém období neroste úměrně s cenou výrobku, protože jsou fixovány na delší časový úsek. Protože suma takto fixovaných nákladů se v krátkém období nemění, s růstem cenové hladiny dosahují firmy vyšších zisků. To vede ke zvyšování *objemu výroby a velikosti nabízeného agregátního výstupu roste*.

V dlouhém období však dochází ke zvyšování nákladů včetně fixovaných nákladových položek. Křivka agregátní nabídky proto reaguje na změny cenové hladiny stále méně, až se ustálí na vertikále k ose x, což znamená, že agregátní výstup se s posuny cenové hladiny

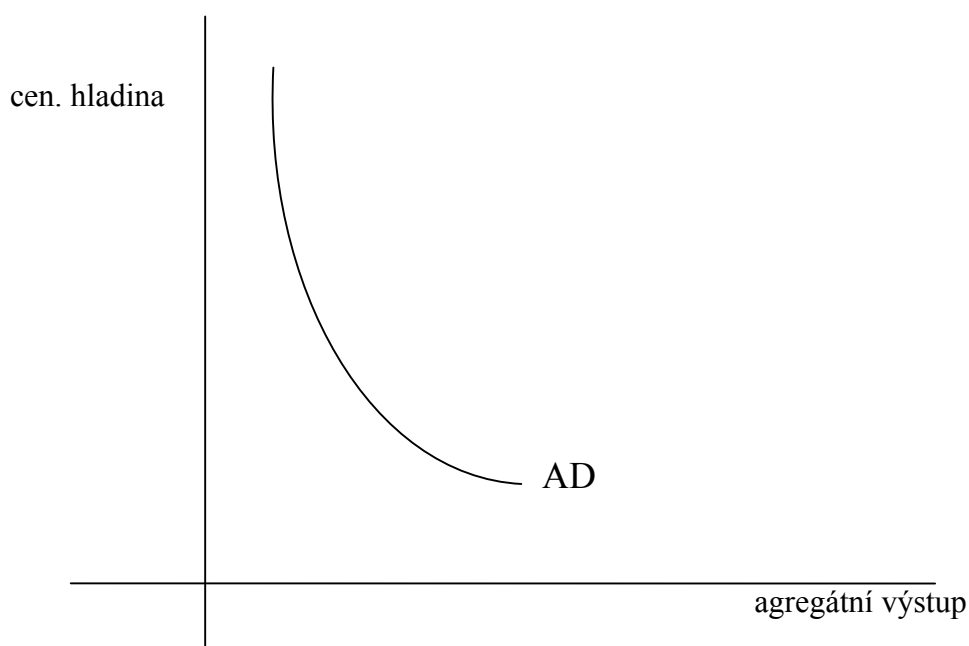
nemění vůbec. Poloha této vertikály na ose x pak ukazuje velikost tzv. potencionálního produktu. To je produkt, vytvořený v ekonomice při plném využití pracovních sil a všech ostatních zdrojů, které jsou v dané ekonomice k dispozici.

Křivka agregátní nabídky (AS):

AREGÁTNÍ POPTÁVKA je naopak suma poptávaných výrobků a služeb, tj. výdaje domácností, firem, státu, event. zahraničních subjektů. Množství národního produktu, které v daném období domácnosti, podniky, vláda či cizinci nakupují. Agregátní poptávka je ovlivňována cenovou hladinou a vývojem důchodů i nástroji hospodářské politiky. Agregátní poptávka tedy vyjadřuje veškeré výdaje všech ekonomických subjektů v národním hospodářství v daném období. Jedná se o výdaje domácností na nákup spotřebních statků krátkodobé i dlouhodobé spotřeby, výdaje podniků na investice, vládní nákupy statků a služeb a v otevřené ekonomice čisté vývozy.

Křivka agregátní poptávky (AD) je v grafickém vyjádření obdobná křivce tržní poptávky.

VZÁJEMNÉ VZTAHY:

1. rovnováha agregátní (souhrnné) národohospodářské poptávky a nabídky:

→ cenová hladina nebude klesat/růst

→ nebude růst nezaměstnanost

2. deflační mezera

→ je-li agregátní poptávka nižší než agregátní nabídka

= hodnota, o kterou je třeba zvýšit souhrnnou poptávku

má za následek nevyužití ekonomických zdrojů - nezaměstnanost

3. inflační mezera

→ je-li agregátní poptávka vyšší než agregátní nabídka

= hodnota, o kterou je třeba snížit souhrnnou poptávku

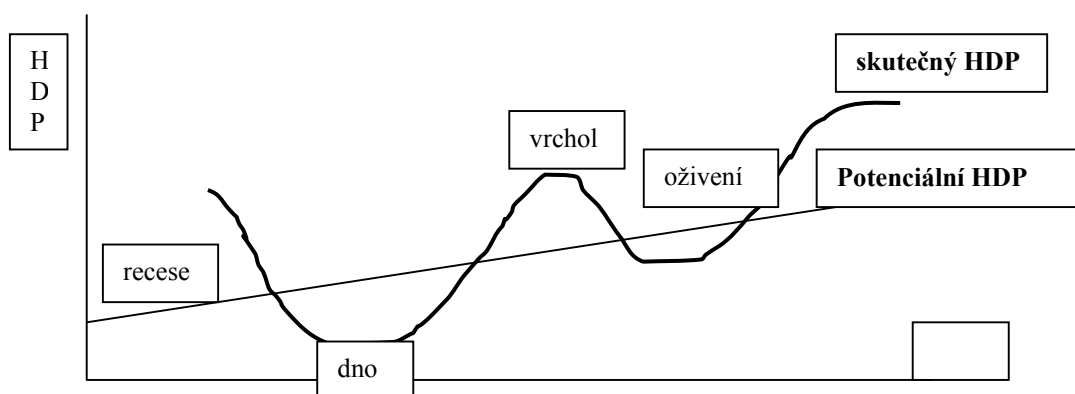
tlačí úroveň cen nahoru – vede k inflaci

X. HOSPODÁŘSKÝ RŮST, CYKLUS A JEHO FÁZE

Ekonomický růst je růst schopnosti země vyrábět zboží a poskytovat služby = zvýšení reálného národního důchodu $\Rightarrow$ vyšší spotřeba ...

K nejobvyklejším makroekonomickým oscilacím patří výkyvy skutečného hrubého národního produktu kolem potencionálního produktu = hospodářský cyklus

hospodářské cykly = **střídání období hospodářského růstu (expanze) a hospodářského poklesu**

recese (krize) – výrazný pokles agregátní poptávky po určité období (alespoň 2 čtvrtletí po sobě), klesají nákupy spotřebních statků a narůstají obtížně prodejné či neprodejné zásoby statků dlouhodobé spotřeby, prudce klesají investice do továrních budov a zařízení. Omezuje se výroba a snižuje se reálný HDP, roste míra nezaměstnanosti;

expanze (konjunktura, vzestup, oživení) – roste agregátní poptávka, zaměstnanost, ceny i zisky. Růst investic je založen na očekávání vysokých zisků, skutečný produkt roste rychleji než potenciální; projevují se inflační tlaky.

Příčiny vzniku cyklu

- ♦ *externí příčiny* (živelní pohromy, nedostatečné informace, kterými tržní subjekty disponují, politické příčiny jako války, revoluce, volby)
- ♦ *interní příčiny* – hledá příčiny uvnitř hospodářství (např. snaha firem maximalizovat zisk úsporami mzdových nákladů, což vede k zaostávání poptávky za nabídkou; nestabilita investičních výdajů, která je dána střídáním optimistických a pesimistických odhadů podnikatelů o budoucích výnosech investic)

Výkyvy hospodářského růstu jsou obecně nazývány cykly, nejsou však cyklické ve smyslu pravidelnosti a jsou v mnohém nepředvídatelné. Po určité době se ekonomika opět navrácí ke své rovnováze, tedy stavu relativně vyrovnané agregátní nabídky a poptávky.

Rozlišují se tři druhy cyklů podle délky jejich trvání:

- *krátkodobé* – Kitchinovy – 12 až 24 měs., změna stavu zásob, rozpracovaná výroba,
- *střednědobé* – Juglarovy – 4 až 6 let – investice do strojů a zařízení (obnova technického vybavení podniků, investiční optimismus)

- *dlouhodobé* – Kondratěvovy, Kuznetsovy – 30 až 50–60 let – objevy a zásadní změny technologie výroby (např. parní pohon, spalovací motor, mikroprocesory).

cyklický vývoj ekonomiky = liší se produkt potenciální (vyrovnaný) a skutečný. Rozdíl mezi nimi nazýváme **produkční mezerou** (GAP).

Cílem hospodářské politiky státu je, aby tato mezera (ať kladná či záporná) byla co nejmenší → „vyhlazování ekonomických cyklů“

Tomu mohou napomoci zejména opatření tzv. **anticyklické hospodářské politiky** = regulace souhrnné poptávky →

a) např. opatření fiskální politiky: ovlivňuje úroveň zdanění a vládních výdajů, transferové platby; státní nákupy a daňové sazby působí jako tzv. vestavěné stabilizátory).

b) opatření monetární politiky – změny peněžní nabídky, resp. úrokových sazeb

HOSPODÁŘSKÝ RŮST A JEHO ZDROJE

hospodářský růst – pojem používaný k označení zvýšení výkonnosti ekonomiky, měří se HDP (HNP)/obyvatele

(křivka výr. možností – posun křivky směrem nahoru a doleva) → hosp. růst je zdrojem ek. blahobytu a růstu životní úrovně = je to jeden z hlavních ek. a polit. cílů národních ekonomik

hospodářský rozvoj – dlouhodobé zvyšování hospodářského bohatství či ekonomického blahobytu země; rozvoj ekonomiky charakterizují ukazatele hrubého domácího produktu na hlavu /obyvatele, a další ekonomické indikátory (např. zdravotní úroveň, úroveň vzdělání,...)

Produktivita = jeden ze základních ukazatelů toho, jak ekonomika využívá VF: práci, kapitál a přírodniny, „zdravý“ zdroj ekonomického růstu

- její měření vychází z určení rozsahu výrobků a služeb vyrobených s využitím jednotky určitého ekonomického zdroje – především práce a kapitálu

- ukazatelé produktivity práce

- výroba na 1 pracovníka za jednotku vynaloženého času
- objem produktu (HDP) připadající na jednoho pracovníka

produktivita ekonomiky závisí na těchto faktorech:

- kvalita pracovní síly
- množství a kvalita strojního zařízení a dalšího kapitál. vybavení výroby
- efektivnost využívání zdrojů
- celkových ek. podmínkách a na fázi ek. cyklu
- přírodní zdroje

XI. HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA A JEJÍ CÍLE

Hospodářská politika státu = souhrn chtěných cílů, nástrojů, rozhodovacích procesů a opatření státu v jednotlivých oblastech ekonomické reality.

Předmětem hospodářské politiky je výzkum a vysvětlení jevů praktických hospodářských aktivit. Teorie hospodářské politiky (liberální, keynesiánská apod.) se zabývá tvorbou koncepcí. Z té pak vychází praktická hospodářská politika, která se opírá o teoretická doporučení

subjekty = *nositelé hospodářské politiky*

Základním subjektem, který formuje hospodářskou politiku je stát ..... (parlament, vláda, centrální banka, ministerstva, státní fondy, a jiné veřejnoprávní, výzkumné a expertní organizace) a mezinárodní organizace (OECD, WTO, IMF ...) či nadnárodní orgány (EU).

OBECNÉ CÍLE (vágní, těžko měřitelné sociolog.-politické pojmy)

- ekonomický blahobyt
- životní jistoty, zvýšená životní úroveň
- trvale udržitelný rozvoj
- spravedlivá společnost

VLASTNÍ CÍLE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY (již se dají měřit, kvantifikovat)

(tzv. “magické n-úhelníky” - nikdy nelze dosáhnout všechny cíle naráz a stejně kvalitně)

- **ekonomický růst** (HDP/obyv., v %)
- **cenová a finanční stabilita** (míra inflace, v %)
- **udržení nezaměstnanosti na úrovni její přirozené míry** (míra nezaměstnanosti, v %)
- **dlouhodobá rovnováha zahraničně-obchodních vztahů** (rovnováha platební a obchodní bilance)

NÁSTROJE HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

a) monetární politika

Monetární politiku vykonává stát prostřednictvím *centrální banky*, která jako jediná má právo emitovat peníze. S emisí peněz souvisí bezprostředně politika minimálních bankovních rezerv, operace na volném trhu a diskontní politika a pravidla likvidity. Emisí peněz centrální banka mění množství nabízených peněz, mění i úrokové míry a podmínky, za nichž nově emitované peníze v podobě úvěru poskytuje. Tyto změny se nakonec projeví ve změnách cen a v úrovni zaměstnanosti.

b) fiskální politika

Fiskální politiku vykonává stát prostřednictvím *rozpočtu* ústřední vlády a rozpočtů orgánů místní správy. Fiskální politika se skládá ze dvou součástí, a to ze způsobu zdanění jednotlivých tržních subjektů a z výdajů z jednotlivých rozpočtů.

c) důchodová politika

Důchodovou politikou působí stát na ceny výrobních faktorů, zejména pak na mzdy a zisky. Kromě toho působí důchodová politika též na vývoj cen výrobků, služeb a výrobních faktorů a má ovšem vliv i na ostatní cíle stabilizační politiky státu. Možnostmi důchodové politiky jsou zavedení *administrativní nařízení a kontroly* mezd a cen či podpora dohody firem a odborů o přírůstcích mezd a cen.

d) vnější obchodní a měnová politika

Vnější obchodní politikou reguluje stát toky výrobků a služeb, plynoucích přes hranice země. Stát jí reguluje měnové kursy a primárně je tato politika zaměřena na zajištění rovnovážných vztahů národní ekonomiky se zahraničím. Nástroji vnější obchodní a měnové politiky jsou především *celní politika* a určování kvót výrobků, jež lze vyvézt nebo dovézt, či regulace *směnných kursů*.

A) RESTRIKTIVNÍ POUŽITÍ NÁSTROJŮ HOSP. POLITIKY (omezující množství peněz v oběhu, politika “drahých peněz”)

B) EXPANZIVNÍ POUŽITÍ NÁSTROJŮ HOSP. POLITIKY (zvýšení množství peněz v oběhu, politika “levných peněz”)

KEYNESIÁNSKÝ MODEL HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

V keynesiánské ekonomii je zdrojem nestability hospodářství nedostatečná agregátní poptávka. Její výkyvy jsou spojeny s nevyužíváním zdrojů, které má ekonomika k dispozici (půda, práce, kapitál). Z těchto důvodů se keynesiánci orientují na *regulaci* agregátní poptávky s cílem stabilizovat hospodářský vývoj a zajistit plnou zaměstnanost pracovních sil.

Keynesiánská politika má povahu záměrné (diskreční) hospodářské politiky, sledující předem dané cíle a usilující o zvýšení výkonnosti ekonomiky. Při dosahování cílů byl důraz kladen především na rozpočtovou politiku.

LIBERÁLNÍ (KONZERVATIVNÍ) MODEL HOSPODÁŘSKÉ POLITIKY

Pro neokonzervativní model hospodářské politiky je charakteristické úsilí o *omezení státních zásahů* do ekonomiky a jejich nahrazení novými, které spolehají v daleko větší míře na soukromou iniciativu a působení autoregulačních mechanismů trhu.

Zásahy vlády do fungování trhů jsou v těchto teoretických koncepcích považovány za hlavní zdroj nerovnováhy a snižování efektivnosti hospodářství. Neokonzervativní orientace hospodářské politiky klade důraz na vliv hospodářskopolitických opatření na stranu nabídky.

Opatření stimulující stranu nabídky spočívá ve vytvoření stabilního prostředí na základě omezení inflace, zvýšení motivace k práci, podnikání a spoření, díky snížení negativních důsledků zdanění a zlepšení fungování trhů.

XII. PENÍZE, VZNIK A VÝVOJ PENĚZ

Peníze jsou ekonomickým pojmem a jsou jakýkoli prostředkem směny, který je všeobecně přijímán, tj. jsou všeobecným ekvivalentem.

Měna je pojem právní a je definována finanční vědou jako konkrétní soustava peněz zavedená v určitém státě, jež je systematicky upravena právním řádem tohoto státu.

Z historie peněz (FORMY PENĚZ)

Vznik peněz souvisí se vznikem trhu a s rozvojem směny.

Vlivem dělby práce a specializace práce se začala objevovat:

- a) nahodilá ⇒ **naturální směna** (zboží za zboží). Poměr směňovaného zboží se zpravidla určoval dle složitosti výroby či získání, nebo dle významu pro účastníky směny.
- b) S postupující specializací práce se však stávalo stále obtížnější dosáhnout směny mezi vlastníky dvou specifických věcí a vyvstala potřeba zboží, které by většina byla ochotna akceptovat jako *platidlo* ⇒ **komoditní (zbožové) peníze**.

Platidla musela splňovat tyto podmínky:

- trvanlivost,
- dlouhodobá vzácnost, v malém množství velká hodnota,
- dělitelnost a stejnorodost jednotlivých částí,
- nenapodobitelnost,
- snadná přenositelnost a uchovatelnost.

Tyto podmínky nejlépe z komoditních peněz splňovaly ⇒ **DRAHÉ KOVY** (monometalismus, bimetalismus)

c) **Peněžní směna** (peníze – zboží – peníze), peníze vystupují v **různých formách**:

1. plnohodnotné kovové peníze;
2. neplnohodnotné mince (mince má vyšší nominální hodnotu než je cena kovu);
3. papírové peníze:
  - bankovky (vznik ze směnek, emitenti soukromé banky, alespoň částečně kryté drahým kovem);
  - státopky (emitent stát, dluhový charakter, nucený oběh);
  - papírové peníze v současnosti* – bankovky centrální banky se zákonným oběhem;
4. bezhotovostní peníze (bankovní vklady, šeky, platební karty);

FUNKCE PENĚZ

1. **prostředek směny** (peníze musí být ochotně přijímány, musejí mít hodnotu – i když zastupitelnou, např. u úvěrových peněz);
2. **uchovatel hodnot**;
3. **zúčtovací jednotka**;
4. **míra hodnoty a měřítko cen**;

Formy měnových soustav a jejich vývoj, úloha zlata

V raném kapitalismu a v řadě zemí fungoval i v *období předmonopolního kapitalismu*:

1. Standard zlaté mince (klasický zlatý standard)

- byl stanoven zlatý obsah a hmotnost plnohodnotných zlatých mincí, které byly v oběhu a které byly zákonným platidlem v neomezeném rozsahu. Drobné neplnohodnotné mince měly jen omezenou platnost zákonného platidla.

- volná ražba zákonných mincí z přineseného zlata.

- volný pohyb zlata mezi státy zajišťovat stabilitu měnových kurzů v rozpětí tzv. zlatých bodů a umožňoval volný mezinárodní platební styk.

V průběhu první světové války všechny vyspělé kapitalistické státy v důsledku obrovského inflačního znehodnocení měny vyvolaného financováním válečných výdajů standard zlaté mince opustily.

Modifikovaný (omezený) zlatý standard, který některé státy zavedly *po první světové válce*, existoval ve dvou formách:

2. standard zlatého slitku (gold bullion standard), kdy zlato sloužilo jako měnová rezerva. Bankovky nebyly směnitelné za zlaté mince, ale pouze za zlaté slitky, tj. při předložení značně vysokých částek. Slitek zlata vážil zhruba 12,4 kg.

3. standard zlaté devizy (gold exchange standard), při kterém se národní měna mohla směňovat za zlato jen nepřímo směnou za jinou měnu typu standardu zlaté mince nebo standardu zlatého slitku.

- zásoba zlata nemá přímou návaznost na potřeby vnitřního peněžního oběhu, ale souvisí s potřebami mezinárodního platebního styku.

Při standardu zlaté devizy vývoz zlata podléhal kontrole státu a za zákonem stanovených podmínek byla emisní banka příslušného státu povinna směnit své bankovky za devizy, které pak bylo možno v cizině vyměnit případně za zlato.

období po 2. sv. válce do pol. 70. let 20. století

Dohoda spojenců o budoucím uspořádání měnových systémů byla v r. 1944 mezinárodní konference do Bretton Woods v USA.

- dohody o zavedení nového mechanismu pro zúčtování mezinárodních plateb →

4. zlatý regulovaný dolarový standard (brettonwodský systém) až do zač. 70. let 20. st

US dolar byl jako jediná měna směnitelný za zlato ve fixním kurzu + fixace zahraničních měn na americký dolar, pouze pro centrální banky zemí MMF.

vytvoření dvou nových *mezinárodních institucí* - Mezinárodního měnového fondu a Mezinárodní banky pro obnovu a rozvoj (Světové banky), později vytvoření GATT

problémy - konec 60. let;

1971 uzavřely státy tzv. skupiny 10 za účasti Mezinárodního měnového fondu tzv. Washingtonskou měnovou dohodu prozatímním řešením některých problémů po zrušení směnitelnosti dolaru za zlato. Kolem r. 1973 pak nastal hromadný přechod mnoha zemí k systému relativně pevných parit na systém pohyblivých měnových kursů (floating).

1976 - zákaz pro země MMF používat v měnových vztazích zlato a vyjadřovat kurz měny v tzv. zlatém čísle → *demonetizace zlata*

Peněžní trh

A) Poptávka po penězích:

Objem majetku, který si ek. subjekty přejí mít v penězích. Závisí na důchodu subjektů a na úrokové míře. Peněžní poptávku tvoří motivy držby peněz:

- transakční motiv (likvidní aktiva – různé stupně likvidity);
- motiv opatrnosti (nejistota ohledně synchronizování plateb a příjmů);
- spekulativní motiv;

B) Nabídka peněz:

Celková zásoba peněz v ekonomice v daném okamžiku. Tvoří ji bankovní systém (centrální banka a soustava obchodních bank) pomocí tzv. bankovního (peněžního) multiplikátoru. Množství peněz v ekonomice (nabídka peněz) reguluje centrální banka svými monetárními nástroji.

→ nabídka peněz je při jakékoli úrokové sazbě fixní a její křivka má povahu vertikální přímky

Struktura nabídky peněz podle **peněžních agregátů**

M_0 = hotovostní peníze v oběhu

M_1 = M_0 + okamžitě likvidní bezhotovostní peníze, tzv. transakční peníze (šeky, plateb. karty)

M_2 = M_1 + vklady na požádání a termínované s krátkou výpovědní dobou

M_3 = M_2 + termínované vklady

C) Rovnováha na trhu peněz:

Dosažení pomocí regulací úrokových sazeb. Vyhlašuje ČNB.

(učebnice Holman graf 22-2 na str. 489)

Devizový trh

pojem deviza (cizí měna v bezhotovostní formě)

valuta (hotovost cizí měny)

Měny různých zemí se směňují na měnovém trhu. Měnový trh je mezinárodní trh, na kterém se kupují a prodávají rozhodující objemy měn a na kterém se skutečně utvářejí měnové kurzy.

měnový kurz:

fixní (pevné) kurzy → (zafixováno dříve ke zlatu - zlaté číslo, teď na určitou cizí měnu nebo koš měn)

pohyblivé plovoucí kurzy (floating)

- řízený floating

- volný (neřízený) floating

Měnový kurz musí dlouhodobě splňovat podmínku úrokové parity – měnový kurz se ustálí na takové úrovni, při které jsou očekávané míry výnosu z aktiv v obou zemích stejné.

Teorie parity kupní síly vysvětluje kurs jednotlivých měn na základě porovnání jejich vnitřní kupní síly. Měnový kurs je ovlivňován pohybem vnitřních cenových hladin ve srovnávaných zemích.

Pohyb vnitřní cenové hladiny je sledován pomocí cenových indexů, které jsou sestavovány z cen určitého počtu druhů zboží (tzv. národní koš).

Jsou-li dvě srovnávané měny v paritě, znamená to, že za danou měnovou jednotku lze koupit stejné množství zboží a služeb doma i v zahraničí. V tomto případě má měna stejnou kupní sílu doma i v zahraničí.

Zhodnocení (**apreciace**) domácí měny se projevuje jako snížení množství domácích měnových jednotek potřebných k nákupu měnové jednotky zahraniční, případně jako zvýšení počtu jednotek zahraniční měny za jednotku měny domácí.

Znehodnocení (**depreciace**) domácí měny se projevuje, jako zvýšení množství domácích měnových jednotek potřebných k nákupu zahraniční měnové jednotky, případně jako snížení počtu jednotek zahraniční měny za jednotku domácí měny.

XIII. INFLACE, MĚŘENÍ

Inflace je proces vzestupu cenové hladiny za určité období spojený se znehodnocováním měny.

Opakem inflace je **deflace**, tj. proces poklesu průměrné cenové hladiny provázený znehodnocováním měny.

měření míry inflace:

- **index spotřebitelských cen** - CPI (pomocí spotřebitelského koše) *nej důležitější ukazatel* konstrukce a složení viz www.czso.cz

- **index výrobních cen** – PPI (Production Price Index)

- **Implicitní cenový deflátor** (deflátor HDP)

Představuje „cenu“ celého HDP (tj. ceny, získané výdajovou metodou konstrukce HDP, tedy $C + G + I + X$). Deflátor počítáme tak, že HDP sledovaného roku, oceněný v cenách tohoto roku, vydělíme tímto HDP, ale oceněným v cenách roku předchozího.

$$\text{HDP} = \frac{\text{HDP nom.}}{\text{HDP REÁL.}} \times 100$$

Ostatní cenové indexy:

- **index cen stavebních prací a stavebních objektů**
- **index cen průmyslových výrobců**
- **index cen zemědělských výrobců**

Formy inflace:

- **Mírná inflace** (cca 4 - 6 %)
- **Pádivá inflace** desítky %
- **Hyperinflace** 60 až 80 a více %

Inflační spirála je děj, kdy růst inflace vyvolá následky, které jsou zase příčinou inflace. Například vyšší míra inflace v jednom roce vyvolá při kolektivním vyjednávání mezi zaměstnanci a zaměstnavateli tlak na růst mezd. Zaměstnanci chtějí zvýšit mzdy ve snaze vyrovnat růst cen. V případě, že toho dosáhnou, růst mezd zase vyvolá růst inflace. Tak se události působící na zvýšení inflace stále opakují, jde o jakousi pomyslnou spirálu. S inflační spirálou souvisí i *inflační očekávání*. Vyšší inflace v předchozích letech způsobí, že subjekty v ekonomice počítají s vyšší inflací i do budoucna. Podnikatelé již dopředu zvyšují ceny, zaměstnanci již dopředu požadují vyšší mzdy, aby vyrovnali růst cen v příštím roce.

Příčiny inflace:

Inflaci podle příčiny můžeme rozdělit na:

1. Inflace tažená poptávkou (poptávková inflace) je inflace, jejíž příčiny jsou dány zvýšením poptávky - zvýšení důchodů, snižování daní, snadný přístup k úvěrům, atd.

2. Inflace tlačená náklady je případ, kdy se inflace zvyšuje v důsledku zdražování vstupů do výroby (nákladů). Dojde-li například ke zvýšení ceny ropy na světových trzích, poté ke zdražení pohonných hmot a následně ke zdražení výrobků, pak proti této příčině inflace se v rámci monetární politiky působí obtížněji.

3. Hybridní inflaci, kdy inflační faktory současně existují na straně poptávky i nabídky (např. zvýšení mezd a platů).

V soudobých tržních ekonomikách působí množství faktorů, které spolupůsobí při vzniku inflace, a proto bývají označovány za inflační tlaky.

Mezi významné **inflační tlaky** patří:

- vládní expanzivní rozpočtová politika,
- strukturální nerovnováha (např. při přehřáté konjunkturu),
- oligopolní struktura trhu,
- monopolní postavení odborů.

DŮSLEDKY INFLACE

- negativní, krátkodobě pozitivní
- pohled dlužníka
- pohled věřitele
- pohled státu (daňové a ost. výnosy)

Korekce výše míry inflace pomocí tzv. CÍLOVÁNÍ INFLACE v rámci monetární politiky

viz www.cnb.cz

XIV. MĚNOVÁ (MONETÁRNÍ) POLITIKA

Bankovní systém je tvořen systémem komerčních (obchodních) bank a centrální bankou
služby komerčních bank –

1. přijímají vklady, provádějí platby a poskytují půjčky,
2. směňování měn,
3. vydávání platebních a úvěrových karet,
4. provádění investičních a makléřských služeb,
5. poskytování bank. záruk a akreditivů,
6. uchovávání cenných předmětů,
7. fin. poradenství atd.

HLAVNÍ SUBJEKT MONETÁRNÍ POLITIKY: CENTRÁLNÍ BANKA (ČNB)

Postavení ČNB:

1. měnová autorita, emisní banka (nezávislé postavení na vládě) viz dále
2. dohled nad finančním trhem jako správní úřad

postavení upraveno v Ústavě, zákoně o ČNB, zákoně o bankách a dalších

CÍLE PENĚŽNÍ POLITIKY (TZV. KRITÉRIA MONETÁRNÍ POLITIKY):

- a) konečné cíle
= reálné ukazatele vývoje ekonomiky jako celku
  - **CENOVÁ (MĚNOVÁ, FINANČNÍ) STABILITA** (s nízkou mírou cenového růstu - inflace v národním hospodářství)
většinou zakotveno i v zákoně (Ústava, zák. o ČNB)
hlavní nástroj - *inflační cílení*
- b) zprostředkující cíle
  - stanovení určitých cílových pásem např. pro:
    - peněžní zásobu
    - úrokovou míru
    - bankovní rezervy
- c) doplňující cíle (teoretické možnosti, konkrétně má upraveno každá centrální banka)
  - míra nezaměstnanosti
  - výkon ekonomiky (stálý růst HDP)
  - popř. vyrovnaná obchodní bilance

MONETÁRNÍ POLITIKA:

1. **expanzivní** = politika centrální banky, která zvyšuje peněžní nabídku (resp. snižuje úrokovou míru)

může působit na:

- povzbuzení spotřeby a investic → zvýšit důchody a HDP
- snížení nezaměstnanosti
- posílení hospodářského růstu

2. **restriktivní** = politika centrální banky, která snižuje peněžní nabídku (resp. zvyšuje úrokovou míru)

napomáhá:

- omezit míru inflace

NÁSTROJE MONETÁRNÍ POLITIKY OBECNĚ:

Operace na volném trhu

= prodej a nákup státních cenných papírů (pokladničních poukázek a obligací)

- a) nákup státních cenných papírů
- b) (devizové) intervence

Změny úrokových sazeb

Změny povinných min. rezerv

peněžní (monetární) politika = regulace množství peněz v ekonomice, kterou provádí centrální banka

Konkrétní (aktuální) nástroje České národní banky v oblasti monetární politiky (viz www.cnb.cz)

- (1) operace na volném trhu (14 denní repo operace),
- (2) automatické facility,
- (3) stanovení povinných minimálních rezerv.

XIV. FISKÁLNÍ (ROZPOČTOVÁ) POLITIKA A JEJÍ CÍLE

CÍL: ovlivňovat vývoj hlavních makroekonomických veličin, především ekonomickou aktivitu, nezaměstnanost a strukturu hospodářství, prostřednictvím působení na agregátní poptávku

NÁSTROJE:

- příjmová stránka veřejných rozpočtů
- výdajová stránka veřejných rozpočtů
- vestavěné (automatické) stabilizátory

expanzivní fiskální politika

restriktivní fiskální politika

STRUKTURA VEŘEJNÝCH ROZPOČTŮ:

- A. Státní rozpočet
- B. Územní rozpočty:
  - Rozpočty krajů
  - Rozpočty obcí
- C. Rozpočty státních fondů
- D. Národní fond (toky peněz z EU)

Za rozpočty *státních fondů* jsou považovány pouze rozpočty fondů, které jsou za státní fondy považovány podle zákona:

Státní fond životního prostředí
Státní fond pro zúrodnění půdy
Státní fond kultury
Státní fond pro podporu a rozvoj české kinematografie
Státní zemědělský intervenční fond
Státní fond dopravní infrastruktury
Státní fond rozvoje bydlení

STÁTNÍ ROZPOČET, jeho struktura a funkce

= finanční plán – sumarizuje předpokládané roční příjmy a výdaje státu
- na konci se porovnává se *státním závěrečným účtem* (plán × realita)

fungování fiskální politiky se odráží v SALDU STÁTNÍHO ROZPOČTU (rozdíl mezi příjmy a výdaji rozpočtu: kladný nebo záporný)

- *vyrovnaný rozpočet*
    - a) *rozpočtový přebytek*
    - b) *rozpočtový deficit, schodek*
- financování deficitu: půjčky:

- nejčastěji jako vládní (n.municipální) dluhopisy
- krátkodobý deficit (vznik v důsledku časového nesouladu mezi příjmy a výdaji rozpočtu) → pokladniční poukázky = krátkodobé obligace splatné do 1 roku

- nakupovány domácími n. zahraničními subjekty (komerční banky, domácnosti, podniky)
- státní (veřejný) dluh* = víceletá akumulace rozpočtových deficitů
- domácí n. zahraniční

státní rozpočet v ČR:

- schvalován PS parlamentu, má povahu zákona
- o plnění finančního plánu musí vláda a parlament průběžně informovat
- *tzv. rozpočtové provizorium*
  - neschválí-li parlament státní rozpočet včas (do začátku nového rozpočtového období) → stát mezitím hospodaří podle tohoto provizoria
  - základem je skutečnost příslušného časového úseku předchozího finančního roku

konkrétní výše a další údaje viz www.mfcr.cz

FUNKCE STÁTNÍHO ROZPOČTU

1. alokační funkce

2. redistribuční funkce

3. stabilizační funkce

členění příjmů a výdajů rozpočtu – podle věcného(ekonomického) pohledu (v zákoně je podle tzv. kapitol subjektů):

PŘÍJMY STÁTNÍHO ROZPOČTU

slouží jako:

- financování výdajů státu
- nástroj fiskální politiky

tvořeny: daně

platby sociálního pojištění

- placené zaměstnanci a zaměstnavatelé
- nemocenské, důchodové, zdravotní, příspěvky na politiku nezaměstnanosti
- několik systémů financování:
  - průběžný systém
  - fondový systém
  - privátní systém
    - dovozní cla, poplatky (přerozdělení v rámci EU)
    - úroky ze státního pronajatého majetku
- budovy, pozemky...
- příjmy z privatizace – prodej státního majetku

mimořádný příjem státního rozpočtu

VÝDAJE STÁTNÍHO ROZPOČTU

výdaje na státní správu a zajištění bezpečnosti a obrany země

přímé (transferové) platby

- poskytované jednotlivcům ve formě sociálních dávek, podpor a příspěvků
- např. starobní a invalidní důchody, podpory v nezaměstnanosti

výdaje na veřejné a veřejně poskytované služby (sociální infrastrukturu)

- hl. školství, zdravotnictví, kultura, sociální služby obyvatelstvu
- výdaje na podporu firem – státní subvence
- transfery poskytované podnikovému sektoru
  - v ČR hl. – doprava, bankovníctví, zemědělství, těžební průmysl, podpora exportu
- splácení státního dluhu
- resp. úroků ze státního zadlužení

mandatorní charakter výdajů

- velká část vládních výdajů
- = lze je měnit pouze na základě změněných zákonů

VLASTNOSTI A FUNKCE DANÍ

VLASTNOSTI DANÍ

1. otázka spravedlnosti daní → kdo by měl daně platit
2. otázka efektivnosti daní → jaký typ daně je ekonomicky efektivní
  - který typ má nejmenší vedlejší dopad na pokles ekonomického blahobytu
3. otázka dopadu daní → kdo je skutečným plátcem daní - nese daňové břemeno

Spravedlnost daní

dva principy:

- 1) *princip užitku* = daně by měli platit především ti, kteří z veřejných projektů, k jejichž financování příslušná daň slouží, mají největší užitek
  - pohlíží na veřejné statky jako na statky soukromé
  - např. silniční daň, mýtné
  - názor, že bohatí mají platit obecně vyšší daně než chudí:
    - bohatí získávají prostřednictvím veřejných služeb vyšší užitek – např. mají více majetku, který zabezpečuje policejní ochrana, ochrana země, soudní systém
  - u některých daní nevhodné - např. u sociálních programů:
    - náklady nemohou nést osoby s nízkými příjmy n. zdravotně handicapované osoby, kterým tyto programy slouží
    - × odstranění chudoby se dá považovat za veřejný statek, který má vyšší finanční hodnotu pro bohaté než pro chudé
- 2) *princip schopnosti platit* = daně by měli platit ti, kteří jsou schopni je platit a kteří si mohou jejich placení nejlépe dovolit – bez ohledu na přínosy, které z nich od státu získávají
  - názor, že občané při financování potřeb své vlády by měli nést stejnou oběť
  - individuální výše oběti nezávisí jen na absolutní výši daně, kterou osoba platí, ale i na jeho příjmu a majetku

tzv. Engelův zákon = s růstem příjmu osob či domácností roste i podíl jejich příjmů vydávaný na relativně zbytné (luxusní) druhy zboží a služeb, zatímco podíl jejich výdajů na nezbytné statky klesá

  - zdanění skupin s vyššími příjmy může těmto skupinám odepřít některé luxusní statky
  - zdanění skupin s nižšími příjmy ale redukuje jejich schopnost kupovat si i statky základní

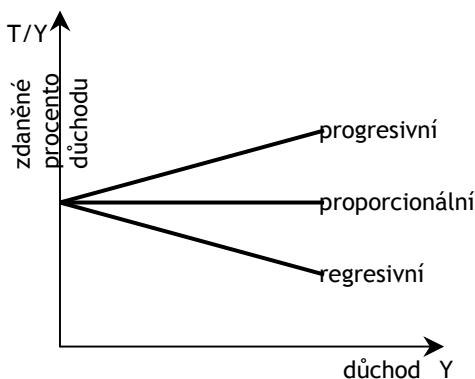
horizontální daňová spravedlnost

- = daňoví poplatníci se stejnou či podobnou schopností platit daně by měli daně odvádět ve stejné výši
- uplatnění této spravedlnosti předpokládá určení rozdílů ve schopnosti domácnosti platit daně
  - → tyto rozdíly pak mohou být uplatněny např. poskytováním daňových úlev rodinám s dětmi

vertikální daňová spravedlnost

- = daňoví poplatníci s vyšší schopností platit by měli platit vyšší daně
- toto pravidlo uplatněno ve většině používaných daňových systémů – liší se mírou toho, o kolik jsou daně placené bohatšími osobami vyšší
- stanovení výše progresivity vládní daňové politiky:

a) kolik jednotlivé kategorie obyvatelstva na daních platí

b) kolik jednotlivé kategorie obyvatelstva získávají od vlády v podobě transferů

progresivní daň = při rostoucím příjmu se průměrná sazba daně zvyšuje – lidé odvádějí ze svého příjmu vyšší daň

např. daň z příjmů fyzických osob – ve většině zemí

- *progresivně klouzavá*

- *progresivně stupňovitá*

proporcionální daň = zatěžuje všechny příjmy stejnou průměrnou sazbou daně

- lidé např. platí 15% ze všech svých příjmů

- např. daně uvalované na firemní zisky

regresivní (degresivní) daň = při vzrůstu příjmů průměrná sazba daně klesá – lidé odvádějí ze svého příjmu nižší daň

paušální daň = její výše je pro všechny osoby stejná - bez ohledu na jejich příjmy

DANĚ

- rozhodující část státních rozpočtových příjmů
- = nevratné a neúčelové platby do státního rozpočtu

daňová kvóta = celkové daňové zatížení obyvatelstva

- charakterizuje podíl daňových příjmů státu na HDP
- zachycuje průměrné zatížení →
  - zakrývá rozdělení daňového břemene mezi jednotlivé skupiny obyvatelstva
  - rozdělení daňového břemene navíc modifikováno započtením transferů (=platby, které vláda poskytuje v různé míře různým kategoriím obyvatelstva)

DRUHY DANÍ:

přímé daně

- zatěžují důchody firem a jednotlivců
  - daň z příjmů fyzických osob
    - zdanění mezd, osobních důchodů ze samostatné podnikatelské činnosti, úroků, dividend
  - daň z příjmů právnických osob

- zdanění firemních zisků

daně z vlastnictví (majetkové)

- někdy přiřazovány k přímým daním
- daň z nemovitostí
- dědická a darovací daň
- silniční daň
- daň z převodu nemovitostí

nepřímé daně

- odváděny ze spotřeby – platí se při koupi zboží a služeb (zahrnuta v ceně)
- odváděny prodávajícími
  - daň z přidané hodnoty (DPH)
  - obrátová či prodejní daň
    - používána především v USA
    - zatěžuje určitým procentem každý maloobchodní prodej
    - spotřební daň

Efektivnost daní

posuzování:

- a) fiskální efektivnost – schopnost nakolik je daňový systém schopen zajistit vládě požadované množství finančních zdrojů
- b) ekonomická efektivnost - dopad daňového systému na celkovou ekonomickou efektivnost

→ efektivnější daňový systém: ten, který dokáže zajistit vládě stejné množství daňových příjmů při nižším dopadu na efektivitu národního hospodářství

paušální daň – je stejná pro všechny hospodářské subjekty

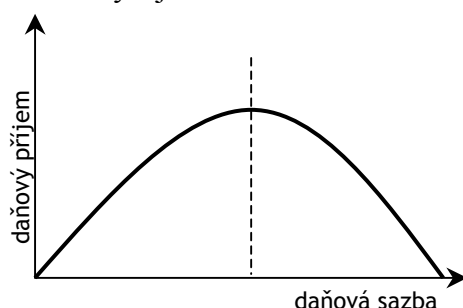
- daň, která vykazuje nejvyšší ekonomickou efektivitu
- důvod efektivity:
  1. snadné stanovení i kontrola → administrativní zátěž pro poplatníky i stát je minimální
  2. výši daně nelze žádným chováním měnit → neovlivňuje ekonomickou motivaci
- × v rozporu s požadavky spravedlnosti daní

zvýšení efektivnosti daní:

- požadavky přenést hlavní daňovou zátěž jednotlivců ze zdanění příjmů na zdanění spotřeby → zvýšení úlohy nepřímých daní
- omezení n. i zrušení daní odrazujících od spoření (např. daň z úrokových výnosů) – zvyšuje ekonomickou efektivitu

Lafferova křivka

- udává vztah mezi příjmem státu z daně a výší zdanění
- příjem státu z daní s rostoucí výší daní nejprve roste – s růstem míry zdanění se ale zvyšují deformace ekonomických motivací → v důsledku toho vysoká daň příjem státu z daní nezvyšuje, protože snižuje motivaci k ekonomické aktivitě

ekonomika na nesprávné straně Lafferovy křivky:

- = daně jsou příliš vysoké → odrazují od práce i investic
- snížení daní může ve skutečnosti vést k růstu daňových příjmů státu

platnost Lafferovy křivky:

- v zemích s nejvyššími daňovými sazbami
- u poplatníků vystavených v důsledku svých vysokých příjmů nejvyšším daňovým sazbám

spravedlnost x efektivnost daňového systému

jednotná daň (resp. jednotná daňová sazba)

Dopad daní

= kdo určitou daň v konečném důsledku hradí

daňový posun = proces přenos daňové zátěže

- daňové zátěži se lze vyhnout, pokud subjekt odpovědný za platbu daně může náklady na její úhradu přenést na někoho jiného
  - a) posun daně dopředu
    - přenášení daní na spotřebitele
  - b) posun daně dozadu
    - přenášení daní na dodavatele, příp. na pracovníky, kteří určitý produkt vyrobili

XV. MĚŘENÍ NEROVNOMĚRNOSTI V DŮCHODECH

A DŮCHODOVÁ POLITIKA

Prvotním rozdělením důchodů je rozdělení důchodů mezi domácnosti na základě tržního mechanismu.

Skladba důchodů

- 1) pracovní důchody
- 2) důchody plynoucí z vlastnické půdy a kapitálu
- 3) důchod ve formě transferové platby
- 4) nahodilé příjmy (výhry, dědictví, dar)

Bohatství je čistá hodnota aktiv vlastněných k určitému časovému okamžiku v určitých peněžních jednotkách. Bohatství je tedy určitá zásoba peněz, zatímco důchod je tok peněz v průběhu času. Bohatství domácností respektive člověka je tvořeno hmotnými položkami a finančními aktivy.

Konečným rozdělením důchodů je *přerozdělení* důchodů mezi jednotlivé domácnosti, zdůvodnění: princip spravedlnosti, solidarity.

Přerozdělení obvykle zajišťuje stát přes veřejné rozpočty formou transferových plateb domácnostem s nízkými důchody. Zdroje na vyplácení transferových plateb stát získává pomocí daní od domácností.

Účinky přerozdělování:

- 1) vznikají administrativní náklady a tak se snižuje velikost disponibilního důchodu
- 2) přerozdělování často oslabuje podněty k práci a podnikání (domácnosti volí raději transfery než práci)
- 3) přerozdělování může ovšem také vést k růstu konkurence na trhu práce např. v důsledku rekvalifikací
- 4) vysoké daňové zatížení vede ke snížení sklonu k úsporám a ke zvýšení sklonu ke spotřebě atd.

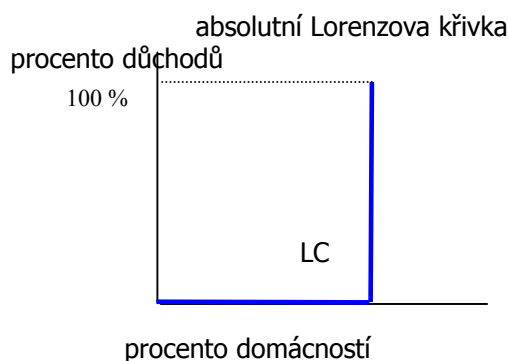
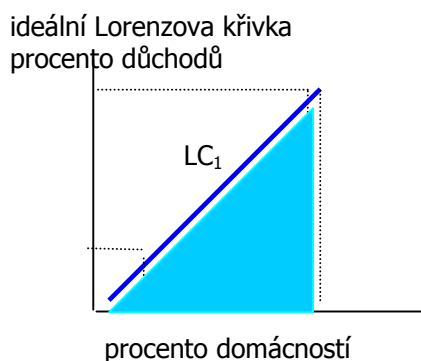
MĚŘENÍ NEROVNOSTI V DŮCHODECH

Používá se tzv. Lorenzův graf a důchodový Giniho koeficient. **Lorenzova křivka (LC)** - přiřazuje poměrně rozděleným skupinám obyvatelstva (domácností) poměrná rozdělení důchodů mezi ně. Lorenzův graf vyjadřuje vztah mezi absolutní rovností (to vyjadřuje ideální Lorenzova křivka - znamená, že všechny domácnosti dostávají stejný důchod), absolutní nerovností (to znamená, že jedna domácnost dostává všechen důchod) a skutečnou nerovností (to vyjadřuje skutečná Lorenzova křivka a ta vychází ze statistik).

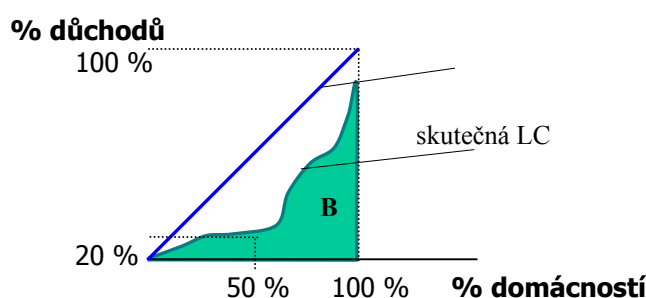
Pro měření míry nerovnosti v důchodech se používá srovnání skutečné a ideální Lorenzovy křivky, tedy vyjádření odchylky od absolutní rovnosti (to vyjadřuje plocha A - B).

Giniho koeficient

Poměřuje skutečnou Lorenzovu křivku s křivkou ideální. Poměřuje totiž rozdíl mezi plochou pod ideální Lorenzovou křivkou (plocha A) a plochou pod skutečnou Lorenzovou křivkou (plocha B) s plochou pod ideální křivkou. Giniho koeficient může mít hodnotu od 0 do 1. Čím se hodnota blíží k 0 tím se rozdělení blíží absolutně rovnostářskému a když se blíží k 1 tak se blíží k absolutní nerovnosti. $G = (A - B) / A$

Skutečná Lorenzova křivka:

Faktory příjmového (důchodového) rozdělení a přerozdělení

-rozdělení důchodů mezi jednotlivé domácnosti a jejich skupiny závisí na fázi životního cyklu, ve kt. se jednotlivé osoby nacházejí, a na ekonomické mobilitě obyvatelstva = pohybu osob mezi jednotlivými příjmovými kategoriemi v průběhu jejich ek. aktivního života

-rozdělení je také ovlivňováno zásahy státu do ekonomiky – základní opatření:

- o výběr daní (hl. v případě progresivní daně z příjmů); jedním z cílů daň. soustavy je shromáždit příjmy od domácností s vyššími příjmy a poskytnout je ve formě transferů domácnostem s nízkými příjmy

- o zákonodárství stanovující minimální mzdy – (min. mzda = nejnižší mzda, kt. smějí zaměstnavatelé vyplácet svým pracovníkům) min. mzdu považuje vláda za ideální protože ji nic nestojí – tohoto opatření platí zaměstnavatelé → výsledkem jsou vyšší náklady firem na práci a nižší množství práce, kt. firmy poptávají, → vede k vyšší úrovni nezaměstnanosti mezi těmi, kt. se min. mzda dotýká; vliv i na inflaci

- o politika sociálního zabezpečení – prostřednictvím systému soc. zabezpečení dochází k

transferům; kritika → soc. dávky snižují motivaci k práci; zastánci – ve většině případů se lidé soc. potřebnými stávají nechtěně

→ tato opatření umožňují modifikovat nerovnoměrné rozdělení důchodů, ale mají současně nezamýšlené vedlejší účinky → snížení motivace k práci (vysoké zdanění, sociální dávky)

Záporná daň z příjmů – její podstatou je návrh, aby domácnosti s nízkým příjmem dostávaly od státu subvence = platily zápornou daň

-výhodou je i její jednoduchost → výpočet daně z příjmu probíhá jednotným způsobem pro všechny skupiny domácností; domácnosti nemusí prokazovat svou potřebnost

Daňový dobropis = daňový nástroj, kt. umožňuje domácnostem s nízkými příjmy jejichž členové pracují, získat finanční náhradu za zaplacenou daň z příjmu, a to ve výši, kt. převyšuje skutečně zaplacenou daň; nevede k pracovní demotivaci, neumožňuje ale poskytovat soc. dávky v situaci nezaměstnanosti, nemoci atd.

XVII. MEZINÁRODNÍ OBCHOD

Důvody pro výhodnost mezinárodního (zahraničního) obchodu:

- odlišnost výrobních podmínek
- klesající výrobní náklady (úspory z rozsahu výroby)
- rozdíly ve spotřebitelském vkusu

důvody ke specializaci země na výrobu určitých statků

- a) absolutní výhody
- b) komparativní výhody

Absolutní výhody (*poprvé popsal Adam Smith 1776*)

= může-li země vyrábět jistý druh zboží s nižšími náklady než jiná země

Komparativní výhody (*poprvé popsal David Ricardo 1817*)

= země má komparativní výhodu ve výrobě určitého statku, jestliže jsou náklady alternativ při výrobě tohoto statku nižší než v jiných zemích

- neboli: země při výrobě statku s komparativní výhodou musí obětovat méně jiného zboží než druhá země

PLATEBNÍ BILANCE

- shrnuje veškeré peněžní toky směřující do země a ze země
zahrnuje:

1. běžný účet platební bilance:
  - a) obchodní bilance (toky zboží)
  - b) bilance služeb
  - c) transfery, osobní platby
2. kapitálový účet platební bilance
3. finanční účet (toky kapitálu):
  - a) přímé x nepřímé (portfoliové)
  - b) podle vlastníka
  - c) podle země původu
  - d) podle instrumentu
4. devizový účet (změny oficiálních devizových rezerv)
5. statistické chyby a vyrovnání

Bariéry obchodu - protekcionismus

nástroje: cla (poplatky)

kvóty (= kvantitativní omezení uvalovaná na dovoz určitých druhů zboží)

administrativní překážky obchodu = (záměrné užití státní legislativy a administrativní regulace ke ztížení dovozu zboží ze zahraničí)

exportní subvence = finanční podpory, které stát v určité zemi poskytuje svým exportérům s cílem umožnit jim prodávat jejich výrobky v zahraničí za nižší cenu, než za jakou by je mohli prodávat doma

dumping = prodej určitého výrobku v zahraničí za nižší cenu, jsou výrobní náklady či pod úrovní výrobních nákladů, resp. prodej za méně než na domácím trhu

Důsledek ochranných opatření:

- dovážené zboží a služby je dražší → méně dostupné → vede k poklesu ekonomického blahobytu;
- protiopatření

Pojem a stupně mezinárodní ekonomické integrace

Mezinárodní ekonomické integrace se objevují jako nový jev po druhé světové válce. V této době si již uvědomují přínos, který jim vzniká z mezinárodního obchodu a z mezinárodních ekonomických integrací. Rozvoj mezinárodního obchodu je způsoben také rozvojem a rozmachem světové dopravy a dopravních prostředků. Dochází k větší hospodářské provázanosti mezi státy a vzhledem i k stále většímu technickému a technologickému pokroku také k větší specializaci mezi státy. Mezinárodní ekonomické integrace se rozdělují do několika stupňů:

1. Pásmo volného obchodu

V tomto nejnižším stupni země odstraňují administrativní a jiné bariéry bránící vzájemnému obchodu. Jedná se omezení cel, případně zrušení cel na vymezené výrobky, rušení dovozních množstevních omezení (kvót), sjednocování technických norem.

Příklady:

Středoevropská dohoda o volném obchodu (CEFTA) – zóna volného obchodu na základě této dohody vznikla v roce 1993. Zakládající členové byly Česká republika, Slovensko, Polsko a Maďarsko. Později k dohodě přistoupilo Slovinsko, Rumunsko a Bulharsko.

Severoamerická dohoda o volném obchodu (NAFTA) – existuje od roku 1994, účastníky jsou Kanada, USA a Mexiko. Ve velikosti produkce a počtu obyvatel jde o největší zónu volného obchodu na světě.

Evropské sdružení volného obchodu (EFTA, česky ESVO) – vzniklo v roce 1960, založeno bylo Spojeným královstvím. Dnes ztratilo na významu vzhledem k tomu jak účastnické státy vstupovaly do EHS a následně do EU.

Mezi další pásma volného obchodu patří *ASEAN* ve východní Asii, *APEC* v asijsko-tichomořské oblasti, *MERCOSUR* v jižní Americe a *SADC* v jižní Africe.

2. Celní unie

V tomto stupni ekonomické integrace dochází k odstranění cel mezi účastnickými státy a zavedení společných cel vůči třetím státům.

Známost celní unií v minulosti, která později vzhledem k ustavení EHS jako celní unie ztratila význam, byl Benelux (Belgie, Nizozemí a Lucembursko).

3. Společný trh (Hospodářská unie)

Ve společném trhu k volnému pohybu zboží, jako je tomu v celní unii, přistupuje ještě volný pohyb služeb, osob a kapitálu. Volným pohybem osob je myšlen nejen volný pohyb osob jako turistů, ale především volný pohyb osob jako pracovních sil. Občan jedné účastnické země může bez omezení pracovat v jiné účastnické zemi. Zároveň dochází k uznávání kvalifikace získané v jedné zemi i v ostatních zemích. Volný pohyb kapitálu znamená zrušení omezení jednotlivých států v oblasti omezení investic cizozemců na svém území, ať už jde o investice do akcií nebo do nemovitostí, případně v jiné oblasti.

4. Hospodářská a měnová unie

Ke společnému trhu zboží, služeb, pracovních sil a kapitálu přistupuje společná měna. Její hlavní přínos pro vzájemný obchod je v tom, že odstraňuje problémy spojené s výkyvy kurzů měn účastnických států.

5. Politická unie

V této fázi dochází ke sjednocení nejen hospodářské politiky účastnických států, ale i politiky zahraniční, obranné, bezpečnostní a vnitřní. Pokud jsou vazby mezi státy slabší, jde o konfederaci, pokud silnější jde o federaci.

Evropská unie První předchůdce Evropské unie vznikl v roce 1951 pod názvem Evropské sdružení uhlí a oceli (ESUO). Později v roce 1957 bylo založeno Evropské sdružení pro atomovou energii (Euroatom) a Evropské hospodářské společenství (EHS). Z těchto tří společenství vznikla v roce 1992 Evropská unie (EU), a to Smlouvou o Evropské unii (tzv. Maastrichtská smlouva).